

BÜTÜNLEŞEMEYEN LÜBNAN'DA TEMEL SİYASİ AKTÖR OLARAK DİNİ GRUPLAR**

RELIGIOUS GROUPS AS BASIC POLITICAL ACTORS IN LEBANON THAT CAN NOT BE INTEGRATED

Rüveyda ANDIRIRBU**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received:24/11/2020 Düzeltme/Revised: 10/12/2020

Kabul/Accepted: 11/12/2020

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf / Cite as: Andırırbu, O. (2020). Bütünleşemeyen Lübnan'da temel siyasi aktör olarak dini gruplar. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 190-212.

ÖZ

Coğrafi ve siyasi açıdan İsrail ile Suriye arasında sıkışıp kalmış bir ülke olan Lübnan; içerisindeki birçok farklı kimliğin kırılğan yapısıyla, tarih boyunca tam anlamı ile istikrarı yakalayamamıştır. Ülke içindeki etnik ve dini çeşitliliğe; iç savaş, işgaller, suikastlar ve dış devlet müdahaleleri gibi etkenler, ülkeyi bağımsızlıktan uzak, çatışmanın ve kaosun merkezi haline getirmiştir. Siyasi-idari yapısıyla ve bünyesinde barındırdığı çeşitli etnik-dini gruplar ile Ortadoğu'da kendine has özellikleriyle tanınan Lübnan, 1943 yılında bağımsızlığa kavuşmuştur. Ülkedeki toplumsal bütünleşmeye farklı dini ve mezhepsel aktörlerin engel olduğu yapı ulusal kimliğin de oluşmasına engel teşkil etmektedir. Bundan dolayı ülkede, toplumun durumuna göre şekillenen Fransız dönemindeki manda yönetiminden kalma yönetim yapıları uygulanmıştır. Lübnan'da 1932 yılında ilk ve son kez nüfus sayımı yapılmış ve bu nüfus sayımına göre Ulusal paktın kabulünü Marunî ve Sünni ailelerin temsilcileri gerçekleştirmiştir. Ülkenin kuruluşundan günümüze kadar uygulanan siyasal sistem varlığını Ulusal Pakt ve Taif Anlaşması olmak üzere iki önemli belgeye borçludur.

Ortadoğu ve siyaset alanında hazırlanıp tamamen teorik bir içeriğe sahip olan çalışmamızın amacı; zaten aşına olduğumuz Müslüman topluluklarının yanında Lübnan bölgesinde yaşayan, ülke siyasetinde etkili olan ve bütünleşmeyi etkileyen etnik ve dinsel grupların analiz edilmesi olmuştur. Ülkede yaşayan belli başlı dini grupların ve bu grupların zaimlik yapısı altında siyasete yön vermesi incelenmiştir. Sosyal yapıdaki düşüncelerin siyaset meydanında mezhep faktörüyle daha da derinleştiği ortamın gösterilmesiyle makalemizin sınırları belirlenmiştir. Yine makalemizin sınırlarını belirlemek amacıyla ülkenin tarihsel süreçte yaşadığı olaylar ve günümüzdeki etkisi,

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

+ Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda kabul edilen “Lübnan'da Toplumsal Yapının Siyasete Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Yüksek Lisans, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, randirirbu@gmail.com,

ORCID:0000-0003-3205-5199

inceleme alanımız içerisinde yer almıştır. Sonrasında ülkedeki toplumsal yapı dini gruplar ve etkileriyle birlikte ele alınmıştır. Buradan hareketle araştırmamızın konusu; Lübnan'da toplumsal bütünleşmeyi etkileyen ve ülkede siyasal istikrarın sağlanmasına engel olan yapının incelenmesidir. Bu amaçla çalışmamız kapsamına giren eserler teker teker incelenmiş, benzer araştırmalar tespit edilerek çalışmanın özgünlüğü korunarak veriler ışığında analizlerimiz yapılmıştır. Ülkedeki kaosu tetikleyen toplumsal yapı referanslarla ortaya konulup, objektif bir değerlendirme ile makale ilgili sonuç elde edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Yapı, Zaimlik, Dini Gruplar, Hizbullah, Bütünleşme

EXTENDED SUMMARY

Lebanon is a country stuck between Israel and Syria. With-her fragile structure, in which there were many different personalities, he could not achieve stability with full meaning throughout history. Ethnic and religious diversity within the country; As a result of civil war, occupation, assassination and foreign interference, the fragile structure of the country has turned the country into a center of conflict and chaos far from independence.

The purpose of our work: Along with the Muslim communities with which we are already familiar, was to analyze the ethnic and religious groups living in Lebanon, effective in the country's policies and affecting integration. We studied the orientation of the main religious groups living in the country and these groups on politics under a weak structure, the boundary of our article is determined with the fact that thoughts in the social structure are becoming deeper and deeper as a factor of tolerance on the political field. In connection with the definition of the boundaries of our dissertation, events taking place in the historical process of the country and their influence to date have been included in our field of study. Religious groups and their influence in the country. This is a question of our research. This is a study of the structure of Lebanon that affects social integration and impedes the maintenance of political stability in the country. To this end, work was studied one by one, similar studies were identified, and we performed data analysis while maintaining the originality of the study. The society that provokes chaos in the country was opened by reference and tried to obtain an objective assessment and conclusion on the article.

In 1932, the first and last census was conducted in Lebanon. It owes two important documents on the existence of the political system that still exists in the country. These are: the National Pact and the Taif Agreements. An important document is the Taif Agreement. When the document expanded the powers of the Sunni prime minister, the power and powers of the head of state, Maruni, were reduced. In 1943, the National Pact was signed. Under the Covenant, which is considered the founder of the country; The Government and political offices are in accordance with the population of the sect. According to the national PAC: President Maruniy, Chairman of the Shia Parliament, Prime Minister Sunni and members of Parliament can hold office between Christians and Muslims with a ratio of 6/5.

The political system, created after independence in 1943, has undergone minor changes. However, the new system was not sufficient for integration, which affected the intervention of Syria and the Lebanese İsrail'in in religious divisions within the country, and causes such as the Arap-İsrail war and the Palestinian question impeded integration. On October 22, 1989, at the initiative of international organizations, the Taif Agreement was signed aimed at ensuring peace and restoring balance in the country. The Presidential Council consists of 128 delegates from Christian Marunias. Therefore, from the point of view of integration and merger, the Agreement is a turning point for Lebanon. Sunni has a veto on a president who cannot independently appoint a council. It was presented in accordance with the new Taif order against the unjust distribution of Muslims and Christians in parliament. While the powers of the president were reduced, and the powers of the prime minister and cabinet were strengthened, the police in the country were disarmed.

Our article, prepared in the field of the Middle East and politics, contains completely theoretical content. Data collected with careful examination of the literature. Information collected after literature scanning is subject to evaluation. This article describes the problems of Lebanon's integration, and then describes the religious groups that influence events in political history. According to our article, various religious groups and thoughts prevail in Lebanon. Demonstrating an environment in which the influence of social structure in politics becomes even deeper with the help of the cult factor also determines the boundaries of our article. In connection with the definition of the boundaries of our article, events taking place in the historical process of the country and their influence to date have been included in our sphere of study. Religious groups and their influence in the country. In literature, works were studied one by one. The originality of the study was also preserved, having established whether there are a number of studies or practical attempts similar to our work. We analyzed the data. The society that provokes chaos in the country was opened by reference and tried to obtain an objective assessment and conclusion on the article.

Keywords: Social structure, Vulnerability Religious groups, Hezbollah, Integration

GİRİŞ

Tüm karmaşık özellikleri ile Ortadoğu'nun özeti mahiyetinde olan Lübnan; gerek siyasi temsilin dini cemaatlere dayandırılması ile gerekse de siyasi yapısını etkileyen önemli unsur olan dini grupların çeşitliliği ile Ortadoğu'nun İsviçre'si konumundadır. Bu sebeple Orta Doğu'da siyaset, ulus bilinci, kimlik ve çatışma kavramlarını incelemek için en elverişli ülkelerin başında derin tarihi ve çok mezhepli yapısı ile Lübnan gelmektedir. Bütünleşme sorunlarını Lübnan'daki sorunların başında gelerek, Lübnanlı kimliğinin oluşmasının önündeki en büyük engel olmuştur.

Zaimlik müessesesi adı altında feodal ailelerin siyasi ve toplumsal alanda gücü ellerinde tutması ile önde gelen bu aileler, zaman içinde ülke yönetiminde kendi destekçileri ile partileşmiş, bu durum Lübnan'da politik bir güç haline gelmelerine sebep olmuştur.

Soy bağına dayanan bu sistem gelişmiş vesayet kavramıyla toplum içinde taraftarlarına çeşitli yardımlarda bulunarak sosyal alanda güçlerini ve idaresi altındaki kişilerin sayısını arttırmıştır. Ülkede 1932 yılından bu yana bilinçli olarak nüfus sayımının yapılmaması değişen nüfus yapısını ve siyasi temsil düzeyinin belirlenmesine engel teşkil etmiştir. Ülkedeki dini-mezhepsel gruplardan Müslümanlar; Sünniler, Şiiiler ve Dürziler çoğunluk gösterirken, Hristiyanlar; Marunîler, Ortodoks ve Katolik (Melkitler) Grekler olarak varlık göstermiş bunun yanında Yahudiler ve Suriyeli-Filistinli mültecileri de Lübnan toplumsal ve siyasi bütünleşmesine etki ederek Lübnan topraklarının çatışma alanı haline gelmesinde önemli bir etken olmuştur.

Dini gruplardan temel siyasi aktör olan Şiiiler ülke içinde geniş nüfusa sahip Müslüman mezhep olmasına rağmen politik kısımda Sünnîlerin gerisinde kalmış ve belirli bir şekilde sistemin dışında tutulmuştur. 1950'li yıllardan itibaren artan nüfusları ile gün geçtikçe Lübnan siyasetinde daha fazla etkili olmaları neticesinde Şii asıllı siyasi örgütlenmelerden *Emel* ve sonrasında *Hizbullah* teşkilatlı gruplar haline gelerek siyasi güç haline gelmiştir. Lübnan'da Ortadoğu'nun en kalabalık Hristiyan nüfusunun bulunması sebebiyle geçmişten günümüze Batı Hristiyan kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Özellikle Marunîler ülke siyasetinde aktif rol oynamıştır.

1. Lübnan'ın Bütünleşme Sorunu

Bütünleşme kavramı üzerinde birçok tanım yapılsa da akademik çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bu kavramı açıklamak adına iki tanım uygundur.

“Kültür değerlerinin, komplekslerini; etnik azınlıkların, sosyal grupların bir bütüne alınışı; bir bütüne dönüşmesi”¹ “Birden fazla parçayı tek bir vücut altında bir araya getirme ya da parçaların birbirine daha yakın hale taşımak için engelleri kaldırma”²

İçerisinde birçok farklı etnik ve dini unsuru barındıran Lübnan'da kurucu belge niteliğinde iki önemli uzlaşma aracı mevcuttur. İlk olarak farklı kimliklerin siyasi yapıda temsil edilebilmelerini sağlamak adına kurucu belge olarak bilinen Ulusal Pak'tı kullanmıştır. Bu pakt esas ülkede bulunan mezheplerin farklı sayıda çoğunluğa ulaşması ile temsilleri de nüfusları ile orantılı olacaktır. Cumhurbaşkanı Marunî, başbakanın Sünnî, meclis başkanının Şii olmasını öngören pakt ile 6 Hristiyan - 5 Müslüman temelli paylaşım esası uygulanmıştır. Ülkedeki diğer önemli uzlaşma çabası 1989 yılında iç savaş sonrası imzalanan Taif Anlaşması olmuştur. Taif Anlaşması ile Hristiyan ve Müslüman milletvekillerinin sayıları eşitlenmiş, Marunî

¹ Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s.52.

² Kenan Şahin, “Bütünleşme Olgusunun Analiz Düzeyi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C.118 S. 232, s.82.

cumhurbaşkanının yetkileri kısıtlanmıştır. Ancak Taif Anlaşması da dinsel gruplar arasındaki bütünleşme sorununa çözüm getiremeyerek toplumsal uzlaşmanın sağlanması konusunda yeterli olamamıştır.³

Ülkeye dış müdahaleler doğrultusunda dışarıdan gelen Filistinli mülteciler ve özellikle 2011 Arap Baharı sonrası sayıları giderek artan Suriyeli mültecilerin yerleşmesi, buna ek olarak Şii nüfusun artması ülkedeki nüfus yapısında değişiklik meydana getirmiştir.

2. Müslüman Grupların Siyasal Bütünleşmeye Etkileri

Ülke siyasetini ve bütünleşmesini etkileyen en önemli unsurdan biri dini-etnik grupların çeşitliliğidir. Lübnan'ın siyasal yapısını ve evrimini anlamak için önceliğimiz ülkede resmi olarak tanınan 18 dini grubun bilinmesi ve en fazla etki edenlerin incelenmesidir.

Bu gruplardan Sünni Müslümanlar; Bekaa Vadisi'nde, Şii Müslümanlar; güneyde, Katolik Marunîlerin büyük bölümü Lübnan dağlarında, Dürziler; Lübnan dağlarının orta kesiminde, Ortodoks Rumlar; kıyı şehirlerinde ve Katolik Ermeniler; güneyin kırsal kesimlerinde yaşamlarını sürdürmektedir. Yer şekillerinden derin vadiler, araziye birinden diğerine geçilmesi güç kısımlara böldüğünden ülkedeki bu çeşitli dinî ve etnik gruplara ait halklar adeta ayrı cemaatler halinde yaşamaktadır adeta ayrı cemaatler halinde yaşar.⁴

1932 yılında yapılan ilk ve son nüfus sayımına göre; ülke nüfusunun yüzde 51'ini Hristiyanlar Maruniler oluşturmaktadır. Onları Müslüman gruplardan Sünni ve Şiiiler takip etmiştir. Bu sayımda mezhepsel olarak Marunîler yüzde 29 oranla en büyük grubu oluştururken, Sünniler ve Şiiiler ise yüzde 22 ve 20'lik oran ile ikinci sırayı almıştır. Ancak günümüzde bahsi geçen bu dini grup ve mezheplere mensup olanların ülke nüfusundaki sayısı veya oranı bilinmemekle beraber, hiç birinin çoğunluğu oluşturmadığı düşünülmektedir.⁵ Lübnan'daki Müslüman mezhepler; Sünnilik, Şiiilik, İsmaililik, Dürzîlik ve Alevilik olmak üzere; anayasada tanımlanır. Aynı ayrı tanımlanan bu mezheplerden Sünnilik dışında olanlar (İsmaililik, Dürzîlik ve Alevilik) Şii mezhebinin alt kollarındandır. Dini hakları koruma altına alınmış olan Lübnanlı Müslümanların kendilerine ait özellikle aile hukuku, miras hukuku vs. gibi alanlarda Hanefî ve Caferî fikhini uygulayan mahkemeleri de anayasa tarafından koruma altındadır. Şiiiler ve Sünnilerin yanı sıra Dürzîlerin de kendi inanç sistemine uygun olarak başvurdukları mahkemeleri mevcuttur.⁶

2.1. Sünniler

Sünnet ve cemaat mensupları anlamına gelen Ehlü's-sünne ve'l-cemâa (ehl-i sünnet ve'l-cemâat)'ya bağlı kimseler.⁷ M.Watt'ın kullandığı ve anlamı "*sağlam ve doğru inancı benimseyenler*" olan, ehl-i sünnete bağlı olan kimselere "Sünni" denir.

Lübnan'ın Sünniler ile tanışması 635 yılında İslam ordularının bölgeye gelmesi ile gerçekleşmiştir. 1932 sayımında 175.925 olarak tespit edilen Sünni nüfusu 1970'li yılların sonuna kadar 600.000'e ulaşmıştır. Sünniler ülke genelinde mezhepsel oran Marunî Hristiyanlardan sonraki en büyük paya sahiptirler. Fakat bu durum 1950'li yıllarda hızla artan Şii nüfusu ile değişmiş ve Sünni Müslümanlar, Lübnan'ın üçüncü büyük mezhepsel grubu haline gelmiştir. Memlûklulardan günümüze, kıyılarıdaki düz alanlarda ikamet etmiştir.

³ Cüneyt Doğrusöz, *Lübnan 2011*, Ortadoğu Yıllığı, 2011, s.121.

⁴ Zeliha Sağlam, "Türk Dış Politikasında Lübnan", *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, S. 7, s. 2-3.

⁵ Ayşegül Sever "Ortaklıkçı Kurgulanan Rejim Lübnan Cumhuriyeti", *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, 2018, s.4.

⁶ Ahmed An-Na'im, *Islamic Family Law in a Changing World*, New York: Zed Boks Ltd, 2002, s. 127, Aktaran: Abdülğani Bozkurt, s.30.

⁷ Halil İbrahim Bulut, *İslam Mezhepleri Tarihi*, DİB Yayınları, Ankara 2016, s. 219.

Özellikle de Beyrut, Trablus, Sayda ve Sur gibi kıyı kentleri Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı yerler arasında gösterilebilir.⁸

Arap dünyasıyla birleşmek, Lübnan'ı Arap dünyasıyla etkili iletişime sokmak gibi amaçlar ile hareket eden Sünniler; Osmanlılar zamanında daha aktif iken Fransa'nın bölgedeki mandater sistemiyle beraber eski pozisyonlarını kaybetmiştir. Durumun böyle olmasına rağmen halen Şii'lere göre toplumda daha etkin ve çok daha zengin kısmını onlar oluşturur. Özellikle Marunîlerle-Şiiiler güç mücadelesi içerisindeyler. Bu nedenle zamanla Şiiilerin sayılarının ve siyaset içindeki etkinliklerinin artması Sünnileri rahatsız etmiştir.⁹ Diğer taraftan kent yaşamı Sünniler için bir güç kaynağı olmuş ve bu güçlerini siyasal ve toplumsal alanda liderlik olarak kullanmışlardır. Böylece bazı Sünni aileler daha da öne çıkmıştır. Modernleşmeyle beraber ülke yönetiminde etkili olan Hariri Ailesi gibi yeni Sünni iş adamı-zaim aileler de ortaya çıkmıştır.¹⁰ 1990'lardan bu yana Sünni siyasette en önemli ailelerden olan baba-oğul Refik ve Saad Hariri de bu aileler gibi önde gelen Sünnilerden olmuştur.¹¹

Sünni kesimin siyaset alanında etkinlik gösteren ailelere; Kerami, Selam, Sulh ve Hoss gibi feodal aileler de örnek verilir. Bu ailelerin ve liderlerinin ılımlı karakterde olması siyasete de yansarak denge unsuru olarak kendini göstermiştir. Kerami ailesinin yönettiği Arap Kurtuluş Partisi ve Selam ailesinin siyasette etkinlik gösterdiği Reform Öncüleri Partisi önemli Sünni siyasi partilerindendir. Ancak 1982 İsrail işgalinden sonra Şeyh Said Şa'ban'ın liderliğinde kurulup; Sünni çoğunlukta olmasına rağmen İran yanlısı olan İslami Tevhid Hareketi ve Müslüman Kardeşlerin Lübnan uzantısı sayılan İslam Cemaati gibi ılımlı olmayan Sünni partiler de bulunmaktadır.¹²

1943 Ulusal Paktı'na göre; Sünniler Lübnan başbakanı olabilme hakkına sahiptir. Ülkede her unsura siyasal ve idari sistemde yer verilmiş olsa da bu eşit bir düzeyde değildir. Örneğin; Sünniler sayılarına bakıldığında Şiiilerden daha az olmasına rağmen Sünnilerin onlardan daha fazla siyasal hakka sahip oldukları görülmektedir. Bu durumun asıl sebebi Sünnilerin Arap devletleri tarafından desteklenmesidir.¹³ Siyasal alanda ve idari sistemde yer edinen Sünniler Marunîler ile ekonomik ve siyasal ittifaklar sergilemektedir. Bu iki mezhebin işbirliği Marunîlerin ve Sünnilerin dışında kalanlar için bir endişe kaynağı olmuştur. Bu güç dengesini II. Dünya Savaşının etkisi ile geleneksel ilişkilerden uzaklaşıp modernleşme eğilimi gösteren ve siyasal sistemde değişim yanlısı taleplerle ortaya çıkan en önemli toplumsal güçlerden biri olarak Şiiiler değiştirecektir.¹⁴

İlerleyen yıllarda Sünni siyasetçilere karşı suikast olayları artmıştır. Suriye'nin destelediği düşünülen ve 2004 yılında başlayan Sünni siyasetçilere karşı yapılan suikastlar ileride kanaat önderleri ve din adamlarına yönelik suikastler şeklinde devam etmiştir. Bu duruma ek olarak Suriye'nin yıllardır Lübnan'daki vesayeti, Hizbullah'ın sert tavırları Sünnilerin mezhepçi eğilimini arttırmıştır. Bu olaylarla Selefî akımlar zemin kazanmıştır.¹⁵ Özellikle 20 yıl ardan aradan sonra ilk kez 1992 yılında yapılan seçimlerde yeni bir isim olarak

⁸ Khūrī, *Imams and Emirs: State, Religion and Sects in Islam*, s. 58, Aktaran; Yasin Atlıoğlu, s. 59.

⁹ Sever, *Ortaklıkçı Kurgulanan Rejim Lübnan Cumhuriyeti*, s. 5.

¹⁰ Yasin Atlıoğlu, *Modern Lübnan'da Marunîler ve Çatışma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 60.

¹¹ Sever, *Ortaklıkçı Kurgulanan Rejim Lübnan Cumhuriyeti*, s. 5.

¹² Musa Özügürlü, "Lübnan'ı anlamak 2: Lübnan Siyasetinde Kim Kimdir?" <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/11/11/lubnani-anlamak-2/>, Erişim: 12.01.2020

¹³ *Küresel Aktörlerin Kışkacında Lübnan*, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, İstanbul, 2013, Rapor no: 10, s. 25-26.

¹⁴ Gökhan Erdem, "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel'den Hizbullah'a", *The Turkish Yearbook of International Relations*, C.49, s.23.

¹⁵ Ceren Kenar, "Ortadoğu'nun Prova Odası Olarak Lübnan", *Orsam Ortadoğu Analiz*, Mart-Nisan C. 6, S. 61, s.83.

Lübnan siyasetinde yer alan Suudi kökenli iş adamı Refik Hariri'nin seçimi kazanıp başbakan olması ve sonrasında Lübnan siyasetinde yer edinmesi Sünniler için önemli bir gelişmedir. Gerek Lübnan iç savaşı sırasında ve sonrasında barışa katkı sağlamak adına maddi yardımlarda bulunması gerekse yeniden yapılanma amacı altında ABD desteğiyle Lübnan'ın yeniden inşa edilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Ülkenin eski düzenine kavuşması, enflasyonun düşmesi, gelir adaletsizliğinin azalması gibi konularda çalışmalar yapmıştır.

2000 yılında tekrar başbakan seçilen Refik Hariri Ekim 2004'te istifa ederek, Suriye'ye karşı olan kesim ile ittifak sağlamış ve kendisini Mayıs 2005 parlamento seçimlerine hazırlamıştır. Fakat seçimlere üç ay kala, 14 Şubat 2005 yılında bombalı bir eylemle öldürülmesi sonucu Lübnan siyaseti büyük bir kutuplaşmaya doğru sürüklenmiştir. Hariri suikastı ülke siyasetinin geleceğini belirleyen bir dönüm noktası olmuştur.¹⁶ 2005 yılının 14 Şubat günü, Hariri'nin Beyrut'tan geçerken 2 tonluk patlayıcı yüklü bir aracın patlatılması sonucu hayatını kaybetmesinden Suriye-Esed güçleri ve Hizbullah sorumlu tutulmuştur.¹⁷ Refik Hariri'nin ölümü sonrası liderlik oğlu Saad Hariri'ye geçmiştir. Hariri ailesi daha fazla politik hakka sahip görünseler de İslami Sünni cemaatler Lübnan'da hep baskı altında bırakılmıştır. Suriye rejiminin etkisi ve baskılarıyla Hariri ailesi bile ancak küçük bir alanda hareket edebilmiş, kısıtlanmıştır. Lübnan Anayasası'nda; sorumluluk alanı din işleri olsa da politik dengede yer alan ve Sünnilerin kayd-ı hayat şartıyla görev yapan müftüsü de ülkede önemli bir yere sahiptir.¹⁸

2.2. Şiiler

Şii kavramı Hz. Osman'ın şehid olması ardından yaşanan olaylarla Müslümanların ikiye ayrılması ile ortaya çıkar. Hz. Osman ve Hz. Ali arasında taraflarını seçen gruplardan biri "Şia-i Osman"(Emevi soyundan gelip Hz. Osman'a taraf olanlar), diğeri ise Hz. Ali'ye taraftar olanlardır. Bunlara da "Şia-i Ali" denir. Daha sonraları ise Şia adı yalnız Hz. Ali taraftarları olarak kullanılmıştır.¹⁹

Büyük bir kısmı aslında Lübnan'lı olmayıp İran'dan göç ederek Lübnan'a gelmiş olan Şiiler, Lübnan'da en geniş dinî topluluklardan biridir. %26'lık oranlarıyla Müslüman nüfus içinde çoğunluğa sahip olan bu topluluk daha çok ülkenin doğusunda Baalbek ve güneyindeki Tire şehirlerinde yaşamaktadır.²⁰ 1932 yılında Fransa'nın kontrolü altında yapılan nüfus sayımında sayıları 154.208'i bulan Şiiler, ülkenin üçüncü büyük mezhepsel grubu haline gelmiştir.²¹

Lübnan'da yüzyıllardır yaşayan Şii unsur uzun yıllar etki gösterememiş, siyasi bir aktör haline gelememiştir. Ancak 20. yüzyılda Fransız yönetimi ile Şiilerin sistemde yer almaları mümkün olabilmiştir. Bu gelişmeye büyük katkıyı ülkedeki Fransız yönetimi sağlamıştır. Fransız mandası altında Şiilerin siyasi ve sosyal bir bileşen olmalarını sağlamış ancak bu yine de Şii nüfusun beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır.²² 1932 yılındaki nüfus sayımı dikkate alınarak yapılan ulusal Pakta göre, Şiilere meclis başkanlığı görevi verilmiş ancak her durumda Marunî ve Sünnilerin sahip olduğu siyasi ayrıcalıktan mahrum bırakılmışlardır. Aslında 1926 Anayasası, Şiileri de Sünniler gibi bağımsız yasal bir mezhep olarak tanımıştır. Şiiler, elde ettikleri bu iki konuma rağmen yine de ülkenin toplumsal ve siyasi yaşamında

¹⁶ Y.Atlioğlu, *Modern Lübnan'da Marunîler ve Çatışma*, s.493-494.

¹⁷ "Refik Hariri Kimdir?", <https://www.mepanews.com/refik-hariri-kimdir-33880h.htm>, Erişim: 22.02.2020

¹⁸ Küresel Aktörlerin Kısacasında Lübnan, s.25-26.

¹⁹ Neşet Çağatay, İbrahim Ağâh Çubukçu, *İslam Mezhepleri Tarihi*, A.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1985, s.52.

²⁰ Küresel Aktörlerin Kısacasında Lübnan, s.26.

²¹ Alagha, *The Shifts in Hizbullah's Ideology: Religious Ideology, Political Ideology and Political Programme*, s. 21-23, Aktaran; Yasin Atlioğlu, s.64.

²² G.Erdem, "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel'den Hizbullah'a", s.21.

dışlanmış bir grup olarak kalmıştır. Bunun önemli nedenlerinden biri, Lübnanlı Şiilerin toplumsal olarak tam bir birlik halinde hareket edememeleri olmuştur. Farklı bölgelerde yaşayan Şii topluluklarının birbirinden farklı özellikler göstermeleri özellikle, Cebel Amil ve Bekaa Vadisi'ndeki Şiiler toplumsal ve ekonomik olarak birbirinden oldukça farklı olmasının göstergesidir. Bekaa Vadisi'nde yaşamlarını sürdüren Şiilerin aşiret yönetimi altında yarı göçebe bir toplum olmaları ve Cebel Amil bölgesinde yaşayan Şiilerin feodal ve dini liderlerin kontrolünde tarımla uğraşan bir toplum olmaları aradaki örgütlenmeyi fazlasıyla engellemiştir. Bu durum iki Şii bölgesi arasında birliği, siyasal örgütlenmelerini engelleyerek birbirinden ayırmış beraberinde de ekonomik geri kalmışlığı getirmiştir.²³ 19.yüzyılda yaşanan bu gelişmeler Şiileri geri planda bırakmış ve yeni düzen içinde “en sili ve etkisiz aktör” olmalarına sebep olmuştur. Nüfusun artması, bekledikleri hakları elde edememeleri, kentlere zorunlu göç yaşamaları, sınıfsal değişimin yaşanması gibi faktörler Şiiler arasında bir takım siyasal hareketlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır.²⁴ 1950’li yıllardan itibaren hızla artan nüfuslarının da katkısıyla gün geçtikçe Lübnan siyasetinden daha fazla pay almak ve ülke içinde sosyo-ekonomik olarak üst sınıflara ulaşmak isteyen Şiiler Emel ve Hizbullah örgütleri ile Asad ve Hamadeh aileleri gibi itibarlı Şii aileler vasıtasıyla asıl siyasal örgütlenmelerine kavuşacaklardır.²⁵

2.3. Şiilerin Siyasal alanda temsili Emel-Hizbullah

Şiiler; Sünnilerin, Dürzilerin ve Hristiyanların tersine siyasal bir partiye sahip olmamış ve bu alanda geri kalmışlardır. Zaman içinde modernleşmenin de etkisiyle bir takım toplumsal protestolara girişerek, askeri bir yapı ve milis gücü olan EMEL’i karşımıza çıkartmışlardır.

Arapça anlamı “ümit, ulaşılacak istenilen hedef” olan EMEL(AMAL),kurulduğu yıl olan 1975 yılında “Yoksun Hareketi Lübnan Direniş Lejyonları” olarak anılsa da kısa zamanda bu adı alır.²⁶ Özellikle; Şii tüccar sınıfının ve öğrenci kesimin bütünleşmesiyle geniş kitlelere ulaşan ve Şiilerin haklarını korumayı amaç edinen Emel’in açılımı; Lübnan Mukavemet Taburu’nun (Efvecu’l el-Mukaveme el-Lübnaniyye) baş harflerinden meydana gelir.²⁷ Emel hareketi ile bir takım haklar kazanan Şiiler ilk olarak, 1967 yılında Meclis’te İslami Şii Konseyi’nin kabul edilmesiyle, Sünnilerle birlikte eşit bir ortamda yer almışlardır.

1969 yılında Şii lider İmam Musa el-Sadr’ın, Şii Konseyi’ne başkan seçilmesiyle Şiiler etkinlik alanını genişletmiş ve lider Sadr, Lübnan’da Şiilerin konumunu geliştiren kişi olarak tarihe geçmiştir.²⁸ Böylece; 1970li yıllarda Şii kesimin sesini duyurmak için İran’da medrese eğitimi almış olan Musa Sadr ile beraber seküler-sol ideoloji ile hareket eden Nebih Berri Şiiler arasında öne çıkmıştır. Ancak; Musa Sadr’ın 1978 Libya seyahati sonrasında esrarengiz bir şekilde ortadan kayboluşu ve bir daha ondan haber alınamaması neticesinde Emel hareketi ikiye ayrılmıştır.²⁹

Musa El Sadr’ın bir anda ortadan kaybolması ile artık hareketlerin başına Nebih Berri geçmiştir³⁰ 1982 yılında EMEL Örgütü’nün lideri olarak karşımıza çıkan Nebih Berri, Emel’i

²³ Alagha, The Shifts in Hizbullah’s Ideology: Religious Ideology, Political Ideology and Political Programme, s. 21-23,Aktaran; Yasin Atlıoğlu, s.64.

²⁴ G.Erdem, “Lübnan’da Şii Siyasal Hareketin Evrimi: Emel’den Hizbullah’a”, s. 31.

²⁵ Yasin Atlıoğlu, “Lübnan’da Seçimler Ve Siyasal Bölünmüşlük”,https://tasam.org/tr-TR/Icerik/261/lubnanda_secimler_ve_siyasal_bolunmusluk,Erişim:12.01.2020

²⁶ Hakkı Yılmaz Çiyan, *Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 2007, s.177.

²⁷ Demet Şefika Acar, “İslamcı İdeoloji Ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu”, Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2011, s. 20.

²⁸ Küresel Aktörlerin Kıskaçında Lübnan, s. 26.

²⁹ A.Sever, Ortaklıkçı Kurgulanan Rejim Lübnan Cumhuriyeti, s.17.

³⁰ Aygül Muran , “Hizbullah Devlet Olan Örgüt”, *21. YY Türkiye Enstitüsü Dergisi*, Özel Rapor 16,

dinî eğilimden döndürerek seküler bir eğilime yöneltmiştir. Şiiler arasındaki ekonomik ve siyasal refah düzeyini arttırmak gibi reformist bir amacı olan örgütün artık milliyetçilik yanının da belirmesi eleştirilere yol açmış ve yeniliklere karşı çıkarak Emelden ayrılmak isteyen devrimci taraftarlar ve İslami devlet kurulmasını isteyen kesim oluşmuştur. Bu durum beraberinde Emel'den ayrılıp, farklı radikal grup ve örgütlerin kurulmasına yol açmıştır.³¹Bu sebeple Emelden ayrılan bir isim de; Emel'de büyük emeği olan her alanda çaba göstermiş ve hatta köylerden Emel için savaştacak insan toplayarak onları yönetmiş olan Abbas Musevi'dir. Lübnan'da kurulmasını istediği İslami Devlet görüşüyle Musevi 1982 yılında örgütten ayrılmıştır. İslam Devleti olarak İran'ı rol model alan Musevi'nin örgütten ayrılması ve Berri'nin başa geçmesi, Şiiler arasında Emel'in gücünü azaltmıştır.

Daha sonra, içerisinde İslami Emel Lideri Hüseyin Musavi'nin bulunduğu önde gelen kişiler bir araya gelerek yeni bir örgüt için görüşmeler düzenlemiş ve görüşmeler sonunda "Dokuzlar Belgesi" ortaya çıkmıştır. "Dokuzlar Belgesi İran'daki İslam Devriminin lideri İmam Humeyni'ye gönderilerek onun da onayını alıp meşruiyet kazanmış olur. Dokuz kişilik heyetin kendiliğinden ortadan kalkması ile "Lübnan İslami Örgütü" isimli yeni örgüt kurulmuştur. Fakat aynı ismi mevcut olan başka bir örgüt için kullanıldığından yeni isim aranmış ve çok geçmeden ayetlerden esinlenerek "Hizbullah" adı uygun görülmüştür.³²

Kelime anlamı olarak Allah'ın Partisi anlamına gelen Hizbullah'ın mensupları Necef'te İslami tedarikat ve militan İslami eğitim almış olan İran yanlısı Şii din adamlarıdır. Bu din adamlarından önde gelenleri Bakır es-Sadr ve Muhsin el-Hâkim olurken daha sonra Humeyni'nin de katılmasıyla verilen dersler çeşitli düşüncelerin aşılması şeklinde ilerlemiştir.³³

İç savaştan ziyade İsrail'e karşı mücadele etmeyi kendine amaç olarak belirleyen Hizbullah, 1979 İran İslam Devrimi'nin de etkisinde kalmıştır. İran İslam Devrimi'nden etkilenen Şiiler kitleler halinde Hizbullah'a katılmıştır ve Güney Lübnan'ın çoğunluğu Şiileşmiş halde mücadeleye devam etmiştir. Emel 'den gelen din adamları, Lübnan Davası ve Öğrenci Birliği Hareketi, Müslüman Ulemalar Birliği gibi grupların da bünyesine katılmasıyla birkaç ay içinde geniş bir sayıya ulaşmıştır. İsrail'e karşı mücadelesi sadece Şii kesimin değil; diğer siyasi ve etnik gurupların da sempatisini kazanmış; böylece Şii-Sünni ilişkileri yumuşama göstermiştir. Öyle ki Hizbullah; İç Savaşı bitiren 1989 Taif Anlaşması maddesinde geçerli olan silahsızlandırılmanın dışında tutulmuş, diğer kesimlerin aksine silah bırakmayarak farklılığını göstermiştir.³⁴ Özellikle 1975 iç savaşında halkın yanında olan Hizbullah, gerek İsrail işgalinde gösterdiği direnişi ile gerekse Lübnan ve bölgede gücünü arttırmasıyla yerini iyice belirginleştirmiştir.

1983'de meydana gelen ve sonucunda 300 ABD ve Fransız askerinin hayatını yitirdiği eylem Hizbullah'ın ilk eylemi olacaktır.³⁵ İç savaş süresince asıl amacı Avrupa ve ABD askerlerinin ülke dışına çıkarılması olan Hizbullah terör eylemleri bununla sınırlı kalmamıştır. İsrail'e karşı gerilla taktiğini kullanan örgüt, daha çok Beyrut ve etrafında yerleşik hal almış, Hizbullah'ın başarısı karşısında İsrail Şebaa çiftliklerine gelene kadar işgal ettiği yerleri terk

Haziran, 2013, s.19.

³¹ D.Acar, "İslamcı İdeoloji Ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu", s.20.

³² Muran, Hizbullah Devlet Olan Örgüt ,s.19.

³³ D.Acar, "İslamcı İdeoloji Ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu", s.21.

³⁴ Ahmet Emin Dağ, "Şii-Sünni İlişkileri (Güç Mücadelesinin Anatomisi)," Dünya Kriz Bölgeleri 10, İNSAMER, İstanbul, 2019, s.43-44.

³⁵ Lübnan'da Devlet Dışı Aktör: Hizbullah, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-devlet-disi-aktor-hizbullah-429584.html> , Erişim:24.01.2020

etmek zorunda kalmıştır.³⁶ 1982 Sabra ve Şatilla katliamlarından beri işgal bölgesi olarak elinde İsrail'in elinde bulunan Güney Lübnan, artan İsrail kayıpları ile boşaltılacak ve 2000 yılının 25 Mayıs günü tamamen çekilerek ileride "Bağımsızlık ve Direniş Bayramı" olarak kullanılacaktır. Genel Sekreter Nasrallah zaferleri ile ilgili yaptığı konuşmada; bu zaferin sadece Hizbullah'ın olmadığını, zaferde Lübnan halkı, Suriye ve İran'ın desteklerinin olduğunu da dile getirmiştir.³⁷

2000 yılındaki bu zaferinden sonra; temel konular İsrail'deki Arap asıllı esirler ve Şebaa çiftlikleri üzerinde durulan meseleler olmuştur. İsrail'de esaret altında bulunan 10.000 Filistinli ve 2000 Lübnanlı Arap tutuklunun serbest bırakılmasını isteyen Hizbullah'ın isteği 2004 yılında Almanya'nın arabuluculuğu ile netice vermiştir. İsrail'in üç askerinin cesedi ve bir İsrailli iş adamının karşılığında 430 Filistinli ve Lübnanlı esir serbest bırakılmıştır. İsrail ile ilgili gerginlik yaratan diğer önemli mesele de Şebaa Çiftlikleri konusu üzerindeki anlaşmazlık toprakların hangi ülkenin parçası olduğu konusu olmuştur. Stratejik bir etkisi olan Şebaa Çiftlikleri'nin İşgal edilmiş Suriye toprakları olduğu ifade eden İsrail'e karşı Suriye ve Lübnan Devletine göre ise Şebaa Çiftlikleri Lübnan'a ait olduğu görüşü savunulmaktadır.³⁸

2005 yılında Sünni Başbakan Hariri'nin öldürülmesinden Hizbullah ve Suriye Devleti'nin sorumlu tutulması ülke içinde geri dönüşü olmayan mezhepsel sorunları beraberinde getirirken, bu Suikast sonucunda siyasette de bloklara bölünmüş bir sistem getirmiştir. Bu bloklardan birini; Hizbullah'ın başını çektiği ve içerisinde Mişel Avn'a bağlı Marunî Hristiyanlar ile Sosyalist Partinin de bulunduğu 8 Mart Cephesi oluştururken bu blok Suriye desteklidir. Blokların homojen bir dağılımı olmasına rağmen yine de cephelerin başlarını çeken partilerin arasında Şii-Sünni ayrımı belirginleşmektedir. İkinci blok olan 14 Mart bloğu ise; içerisinde Ermenileri, Hristiyan el-Kuvvet el-Lübnaniye grubunu ve Dürzileri barındıran; öncüsünün Saad Hariri'nin Müstakbel Hareketi olduğu bloktur. Blokların siyasetinin belirlenmesinde Suriye, Suudi Arabistan ve İran gibi ülkelerin de oldukça etkili olduğu görülmektedir.³⁹

İsrail-Hizbullah çatışmaları 2006 yılına gelindiğinde "Temmuz Savaşı" olarak kendini göstermektedir. Bölgedeki gücünü göstermek üzere sınırı geçen Hizbullah militanlarının başlattığı savaş, yaklaşık bir ay sürmüş ve Hizbullah'ın İsrail askerlerinden ikisini rehin alıp üçünü katletmesini takiben beş İsrailli askerinin daha öldürülerek İsrail'e ait bir tankın da yok edilmesiyle çatışmalar büyümüştür. İsrail-Hizbullah arasında geçen bu çatışmalarda 160 İsrail askeri hayatını kaybederken yarısı sivil halktan olmak üzere bin Lübnanlı da hayatını kaybetmiştir. Bu olay sonrasında ülkede hakim olan İsrail'in yenilmez olduğu düşüncesi kırılmış, Hizbullah'ın İsrail'e ait birçok kenti vurması da örgütün gerek ülkede içinde gerek de Arap Dünyasında popülarlığını arttırmıştır.⁴⁰ Hizbullah gibi bir örgütün İsrail ile karşı karşıya gelebilecek güçte olması örgütün ülke siyasetinde de etki alanını genişleterek; önemli kararları veto edebilme hakkı, ülke içindeki olaylar dışında silah kullanabilme hakkını kazanmasını sağlamış ve 22 Mayıs 2008 tarihli Doha Antlaşmasıyla 10 olan bakan sayısı 11'e çıkmıştır.⁴¹

2010 Yılında Tunus'ta başlayarak birçok Arap ülkesini tesiri altına alan Arap Baharı, Hizbullah'ın 2006 yılı sonrası kazandığı bu popülarlığını gölgede bırakarak, çok sayıda askerini

³⁶ Mustafa Kaya, "Lübnan Hizbullah'ının Tarihçesi", <https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/lubnan-hizbullahi-nin-tarihcesi-h4221.html>, Erişim:24.01.2020

³⁷ İlker Kaya, "Lübnan'daki İslami Hareketler", Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, İstanbul 2019, s.12.

³⁸ Mustafa Kaya, "Lübnan Hizbullah'ının Tarihçesi", <https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/lubnan-hizbullahi-nin-tarihcesi-h4221.html>, Erişim:24.01.2020

³⁹ E. Dağ, *Şii-Sünni İlişkileri (Güç Mücadelesinin Anatomisi)*, s.44-45.

⁴⁰ "Lübnan'da Devlet Dışı Aktör: Hizbullah", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-devlet-disi-aktor-hizbullah-429584.html>, Erişim:30.01.2020

⁴¹ Süleyman Elik, "Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sisteminin Açmazları ve Başarısızlığı", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C.10, S.2, s.52.

ve itibarını kaybetmesine sebep olur. Suriye'deki Baas rejimine karşı halkın ayaklanması neticesinde İran destekli Beşşar Esed rejiminin halka şiddet ve baskı uygulaması 2012 yılında Suriye İç savaşına dönüşmüştür. Siyasi ve askeri destekçisi olan Suriye'deki rejimin değişmesini istemeyen Hizbullah müttefikini kaybetmek endişesi ile başlarda gizli saklı olsa da 2013 yılında resmen Beşşar Esed tarafında savaştığını duyurarak Suriye iç savaşına müdahil olmuştur. Suriye İç savaşında gerek sivil halka müdahale etmeleri gerek de örgütün önde gelen ve önemli mevkiilerde bulunan komutanlarının öldürülmesi Hizbullah'ı güçsüz düşürmüştür.⁴² Hizbullah'ın siyasete katılmasını inceleyecek olursak;

Lübnan'da 1992'de 22 yıl aradan sonra yapılacak parlamento seçimlerine Velayet-i Fakih makamındaki Ali Hamaney verdiği fetva ile ilk kez katılan Hizbullah; gösterişli seçim propagandaları yapmış ve "Direnişe Vefa" isimli kurdukları blok ile 12 milletvekiliyle parlamentoda yer almıştır. 1992 parlamento seçimlerinden sonra Hizbullah; 1996, 2000 seçimlerine de katılmış 1996'da 9 milletvekili, 2000'de 12 milletvekili çıkartmıştır. Fakat Hizbullah, Refik Hariri tarafından kurulmuş 1992 hükümetine ve ileride kurulan Selim Hoss ile ikinci Hariri hükümetine katılmamıştır⁴³.

1992 seçimleri Hizbullah'ın siyasallaşması açısından önemlidir. Bunun yanında; bir vakıf olan El Şehit Vakfı da siyasallaşmayı arttırmak amacıyla kurulmuş ve hareket etmiştir. Daha sonra 1999 seçimlerine de katılan Hizbullah, İsrail'in de ülkeden çıkmış olmasının vermiş olduğu rahatlıkla gücünü arttırarak; güney Lübnan'daki 23 sandalyenin hepsini almıştır ve Emel-Hizbullah ittifak ile de 35 milletvekili çıkartarak siyasetteki etkisini belli etmiştir.⁴⁴

Günümüzde İsrail, Kanada, Amerika, Avustralya gibi ülkelerin listelerinde terörist bir grup olarak adlandırılan Hizbullah, Müslüman- Arap kesim tarafından direniş ve savunma gücü olarak görülmektedir.⁴⁵ Hizbullah'ın Suriye iç savaşına müdahil olarak rejimin yanında yer alması, Yemen ve Bahreyn sorununda taraf olması ve Suudi Arabistan'ı tehdit etmesi İslam ülkeleri arasında eleştirilere yol açarken; Türkiye terör örgütü olarak adlandırmadığı Hizbullah ile Suriye'de olan durumu da göz önünde bulundurularak ilişkilerini devam ettirmektedir.⁴⁶

2.4. Dürziler

İlk olarak Mısır'da ortaya çıkan Dürzilik buralarda beklenen ilgiyi göremeyince Suriye, Lübnan, İsrail ve Ürdün bölgelerine ilerlemiştir. 18. yüzyılın ilk zamanlarında belirli bölgede yaşamış olan Dürziler Yemeni ve Kaysilerin çatışmalarından dolayı Lübnan'ın dağlık bölgelerinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Sonrasında yeni alan olarak kendilerine İç Suriye'de yer alan Havran dağlık bölgesini seçmişlerdir. Başlarda Cebel-i Havran olarak adlandırılan bu bölge Dürzi yerleşiminden sonra artık Cebel-i Dürüz diye anılmaya başlanmıştır.⁴⁷ 16. yüzyıldan itibaren Dürzîlerin bir kısmı, Lübnan ve Suriye'nin kuzeyine, oradan Havran Dağı olarak bilinen yerlere göç etmişlerdir. Yıllara göre artan nüfusları günümüzde ise nüfusları yaklaşık 400.000-450.000dir.⁴⁸ Ülke içindeki sayılarına bakıldığında diğer mezhepler kadar

⁴² "Lübnan'da Devlet Dışı Aktör: Hizbullah", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-devlet-disi-aktor-hizbullah-429584.html> , Erişim:30.01.2020

⁴³ Yıldırım Boran, *Lübnan'daki İran Hizbullah*, Siyah Beyaz Kitap Yayınları, 1.baskı, İstanbul 2007,s.192-196.

⁴⁴Yasin Atlıoğlu , "Lübnan'da Seçimler Ve Siyasal Bölünmüşlük",

https://tasam.org/tr-TR/Icerik/261/lubnanda_secimler_ve_siyasal_bolunmusluk , Erşim:27.01.2020

⁴⁵ Mustafa Kaya, "Lübnan Hizbullah'ının Tarihçesi",<https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/lubnan-hizbullahi-nin-tarihcesi-h4221.html> , Erişim:30.01.2020

⁴⁶ İ.Kaya, "Lübnan'daki İslami Hareketler", s. 13-14.

⁴⁷ Sabahattin Samur, "Cebel-i Havran 'da Dürziler ve Sultan Abdülhamit'in bunlarla ilgili Politikası", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ,Kayseri 1994, S.5, s.309.

⁴⁸ Hasan Eminel-Beîni, *Cebelü'l-Arab Safahâtü min Târîhi'l-Muvahhidîn ed-Duruz*, Beyrut 1985, s.456.

haklara sahip olmadıkları görülür. Azınlık konumunda olduklarından ülke siyasetinde etkili olamamışlardır.⁴⁹

Osmanlı Devleti idaresi altındayken oldukça fazla isyan eden Dürzileri 19.yy'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa mağlup etmiştir. Dürziler, bu yenilgi ile bir de mabetlerini kaybetmişlerdir.⁵⁰1926 yılında Fransızlara karşı isyan eden Dürziler 1956'da ve 1975-1991 Lübnan İç Savaşında da kendilerini göstermişlerdir.⁵¹ Dürziler geçmişteki Osmanlıya karşı olan tavırlarıyla Birinci Dünya Savaşında Osmanlı karşıtı kampta yerini almıştır. Seçtikleri tarafın mükâfatı olarak; 1918 yılında Fransızların Suriye'yi işgal etmesi ile buranın hâkimiyetini kolaylaştırmak için uyguladığı "böl ve yönet" uygulamasıyla 1921 yılında Cebel-i Dürz Emirliği adında özerk bir devlete sahip olmuşlardır. Bu devlet çok uzun yaşayamamış,1936 yılında ortadan yok olmuştur. Dağılan özerk devletten sonra Dürzilerin bir kısmı Lübnan vatandaşı olurken bir kısmı da Suriye vatandaşı olmuştur.⁵²

Lübnan'da yaşayan Dürziler, köylerde ve kasabalarda yaşamlarını sürdürerek geçimlerini çiftçilik ile sağlamışlardır. Şehirleşme ve modernleşmenin artmış olmasına rağmen Dürzi kesim dini-toplumsal otoriteye sahip kişilerin kontrolü neticesinde şehirleşmekten uzak tarımsal faaliyetlerin etkin kullanıldığı bir hayat biçimini benimseyerek bu modernleşmeye direnç göstermiştir.⁵³

Dürzilerin bilinen önde gelen aileleri Şihâbiler, Ma'niler, Tenuhîler ve Canbulat aileleridir.⁵⁴ 1975 iç savaşında ve sonrasında siyaset alanında etkili olan velid Canbulat liderliğindeki Canbulat ailesi, daha sonra Mişel Aun ittifakı ile siyasete devam etmiş ve etmektedir. Görünürde çatışma halinde olan Marunî-Dürzi liderlerinin müttefik olmaları Lübnan siyasetinde her şeyin olabileceğinin ve yalnız olarak siyasette varlık gösterebilmenin neredeyse imkânsız olmasının bir sonucudur.⁵⁵ Kemal Canbulat solcu bir parti olan ilerici Sosyalist Partisi'ni kurmuş ve geleneksel zaimlik düzeni içinde Dürzilerin lideri olarak bu geleneği devam ettirmiştir. Günümüzde yapılan son seçimde oğlu Velid Canbulat, Suriye karşıtı cephede Marunîlerle birlikte hareket ederek taraflarını değiştirmiştir. Ancak yakın zamanda diğer zıt cepheye de yakınlık göstermeye başlamıştır.⁵⁶

Kemal Canbulat'ın liderliği ile 19. Yüzyılın sonlarında Cebel siyasi güçleri azalan Dürziler tekrar güç kazanarak, ailesel bağlardan aldıkları güç ile modern siyasette varlıklarını devam ettirmişlerdir. 15 yıl devam eden iç savaş sonrasında bile Dürziler tek bir siyasi liderlik çevresinde kendilerini ifade edemeyerek ve Şeyh el-'Akl makamını siyasi bir çatışma aracı olarak kullanmışlardır.⁵⁷ Günümüzde; toplumsal, siyasi ve dini varlıklarını Orta Doğu'nun birçok ülkesinde sürdürmeye devam etmektedirler.⁵⁸

3. Hristiyan Grupların Siyasal Bütünleşmeye Etkileri

Ortadoğu'nun en geniş Hristiyan nüfusunu içerisinde bulunduran Lübnan; bu özelliği ile de Hristiyan halkın söz sahibi olduğu tek Ortadoğu ülkesidir. Bu nedenle Batıdaki

⁴⁹ Küresel Aktörlerin Kıskaçında Lübnan, s.27.

⁵⁰ Muzaffer Tan; "Geçmişten Günümüze Dürzilik", *Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.2, s.61-82.

⁵¹ Jabbour, Elien; "The History of the Druze and the Shihabi Dynasty", *Islam*, Spring 1998, Boston, 1-5, Aktaran: İzzettin Artokça, s.7.

⁵² M. Tan, "Geçmişten Günümüze Dürzilik", s.61-82.

⁵³ Robert Benton Betts, "Druze", *Der: Philip Mattar, Encyclopedia of The Modern Middle East&North Africa*, C: 2, Thomson Gale, 2004, s. 726-727, Aktaran: Yasin Athloğlu, s.66-67.

⁵⁴ M.Tan, "Geçmişten Günümüze Dürzilik", s.61-82.

⁵⁵ Küresel aktörlerin kıskaçında Lübnan, s.27.

⁵⁶ A. Sever, "Ortaklıkçı Kurgulanan Rejim Lübnan Cumhuriyeti", s.6.

⁵⁷ Yasin Athloğlu, "Lübnan'da Din Ve Siyaset-Dürzi Liderlik Örneği" *Akademik Ortadoğu Dergisi*, C.9, S.2, s.23.

⁵⁸ İzzettin Artokça, "Ortadoğu'da Dürziler", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi(TASAM)*, İstanbul 2013, s.7.

Hristiyanların geçmişi için çok önemli bir yeri bulunur. Öyle ki batılı kaynaklar Lübnan'ı Hristiyan adası olarak görmektedir.⁵⁹

1932 yılından bugüne Ülke içindeki hassas güç paylaşımının değişimini engellemek adına seçim yapılmamış ancak; tahmini verilere göre Lübnan 3,6 milyon nüfusu olan ülkede ve 17 farklı dini mezhep bulunduğu saptanmıştır.⁶⁰ Hristiyanların bu mezhepler içinde bilinen en kalabalığı Katolik kimlikleriyle öne çıkan Marunîlerdir. Onları sayıca Grek-Ortodoks'lar ve Grek-Katolik'ler takip etmektedir. Ermeniler diğerlerine oranla sayıca daha az olduklarından sonlarda yer almaktadır.⁶¹

Ülkede Hristiyan ve Müslümanların yarı yarıya temsil edilmesi ancak; 1989 yılında iç savaş bittikten sonra Taif Anlaşması ile getirilen Taif düzeni ile sağlanmıştır. Ülkedeki Şiiilerin dışlandığı, özellikle Hristiyan Marunîlerin ve Sünnilerin düzeni olan Taif Düzeni ile Marunî devlet başkanına göre Sünni başbakanın yetkilerinin artırılması, Şii olmak zorunda olması gibi Hristiyanları da ilgilendiren bazı düzenlemeler getirmiştir.⁶²

3.1. Marunîler

Geçmişleri IV. ve V. yüzyıla dayanan Marunîler, aynı yüzyıllar arasında yaşamış olan ve Suriye'nin batısında Âsi nehri kıyılarında Antakya Kilisesi'ne bağlı bir rahip olarak kendi halinde bir yaşam süren Aziz Mârûn (Maron) isimli kurucularının vefatıyla mezarı başında toplanan kalabalık ve burada kurulan manastır çevresinde bir cemaat olarak varlıklarını gösterirler. Toplam nüfusları 1,5 milyon civarında olan Marunîler; Mısır ve Suriye gibi Ortadoğu ülkelerinde, ekonomik sebeplerden dolayı Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Kanada, Avustralya ve bazı Güney Amerika ülkeleri gibi ülkelerde de yaşarken en yoğun oldukları ülke 500.000'i aşan nüfusları ile en çok Lübnan'dır. Patriklik görevlerini, 1985 yılında seçilmiş olan "Antakya ve Bütün Doğu'nun patriği" adıyla Nasrullah Butrus Sfeir yürütmektedir. Marunîler Lübnan dağlarını güvenli buldukları için buraya göç ederek, bu dağlarda manastır ve kiliselerini dış etkilerden muhafaza etmişlerdir. Bölgede Emevîler, Abbâsîler, Memlûkler ve Osmanlılar egemenlik kurmuştur.⁶³

Bölgede Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte; İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya'nın Marunîler üzerindeki etkisi ortaya çıkar. Böylece Marunîler için yeni bir dönem başlamıştır.⁶⁴ 18. ve 19. yüzyıllarda Dürzilerin elinde bulunan hâkimiyeti yavaş yavaş ele geçiren Marunîler, Avrupa devletleriyle ticari, dini ve kültürel ilişkilerini geliştirerek 20. yüzyılda ekonomik ve siyasal anlamda bölgedeki en etkili mezhep halini almışlardır.⁶⁵

Bölgede en çok Dürziler ile güç mücadelesini içine girerek çatışma yaşayan Marunîlerin durumu, İngiltere ve Fransa gibi dış ülkelerin de bölgeye ekonomik ve siyasi olarak müdahalede bulunmaları 1854'den itibaren sorunu çok daha şiddetli hale getirmiştir. Osmanlı yönetimi Dürzilerin Marunîlere yaptığı saldırıları önlemeye çalışsa da başarılı olamamış, çatışmaları

⁵⁹ Mesut Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi, Lübnan modeli" *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S.1, s. 97.

⁶⁰ Prados, Alfred B. "Issue Brief for Congress: Lebanon, 2006, s.2, Aktaran; Baran Kuşoğlu, s.105.

⁶¹ Olcay Özkaya Duman, *Lübnan'da Marunî-Dürzi Çatışmaları Ve Osmanlı'nın 19.yy Ortadoğu Siyaseti*, Atatürk ilkeleri ve inkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, s.3.

⁶² Meliha Benli Altunışık, *Lübnan Krizi Nedenleri Ve Sonuçları*, TESEV Yayınları, İstanbul 2007, s.6.

⁶³ İsmail Taşpınar, "Marunîler", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, C.28,s.71-72.

⁶⁴ Mehmet Deniz Karakışla, *1840-1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2016, s.129.

⁶⁵ Ahmet Bağlıoğlu, "Dini ve Mezhebi Esaslarla Yönetilen Lübnan ve Lübnan'daki Son Gelişmeler", *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi* C. IV, S.2, s.108.

azaltmak için yapılan düzenlemelerin de sonuç vermemesi ile saldırılar çevre ülke olan Suriye'ye de sıçramıştır.⁶⁶

Dürzilerin İngilizler tarafından Marunîlerin de Fransızlar tarafından desteklenerek kışkırtılması sonucu 1860'lara kadar devam etmiş olan istikrar dönemi yerini gerginliklere bırakarak Dürzi –Marunî çatışmaları yaşanmıştır. Babıâli, 1860'da Lübnan'da yaşanan bu olaylara karşı önlemler almaya çalışsa da;⁶⁷ 1860 yılında çok sayıda Marunî'nin öldürülmesi üzerine Marunîlerin bir kısmı bölgeden ayrılarak başta Avrupa ülkeleri ve Amerika gibi farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.⁶⁸ Babıâli tarafından isyan bölgesine gönderilen Hariciye Nazırı Fuad Paşa isyandan sorumluları cezalandırarak, bu görevi başarıyla yerine getirdiği sırada (1860) Fransız askeri kuvveti Beyrut'a doğrudan askeri müdahalede bulunmuştur. Fransa'nın askeri müdahalesi sorunun çözümünü hızlandırmış ve Marunî halk tarafından bu olay sevinçle karşılanmıştır.⁶⁹

Uzun yıllar Dürzilerin bir güç unsuru olarak öne çıktığı sistemde bu üstünlüğün daha sonra Marunîlerin eline geçmesi Lübnan'ı mezhepler arası çatışmalara sürüklemiştir.

Fransız işgali ile 1920 yılında ülkede Fransız manda dönemi başlarken,⁷⁰ Marunîler için yeni bir dönem başlamaktadır. Lübnan'ı Suriye'den kopararak "Büyük Lübnan Devleti" projesini hayata geçirmeyi amaçlayan Fransızlar Marunî kesimin üzerinde Hristiyan olan bir Lübnan Devleti oluşturulacağı beklentisini yaratmıştır.

Marunîler, Lübnan'daki ilk Hristiyanlar olarak kendilerini görmüş, bu sebeple de ekonomik ve politik alanda etkisi görülen bir baskı grubu olmuşlardır.⁷¹ Fransa; gerek Suriye, gerek Lübnan politikasında siyasetin ögesi olarak Marunîleri, Hristiyan halkı Müslüman Araplara karşı güçlendirilme amacıyla desteklemiştir.⁷²

Marunîlerin ülke siyasetinde uzun süre yer almaları; Cemayel, Chamoun, Bustani, Franjiye gibi Marunî aileler sayesinde olmuştur. Siyasal anlamda köklü örgütleri 1936 yılında Pierre Cemayel tarafından kurulan Falanjist Parti (Lübnan Ketaip Partisi) dir. Diğer Marunî ailelerden Chamoun ailesinin ABD'de yaşayan Dory Chamoun liderliğindeki Liberal Partisi de Lübnan siyasetinde etkili bir siyasal güçtür.⁷³

1926 Anayasasına göre; Cumhurbaşkanı altı yıllığına görev yapacak olan Marunîlerden seçilecek olması Marunîlerin ülke içinde güçlü yetkilere sahip olduğunu siyasal ve toplumsal alanda ayrıcalıklı statülere ulaştığını göstermektedir. Fakat Marunîlerin verilen bu ayrıcalıklı konum zaman içinde ülkedeki sorunların artmasına ve kalıcı sorunların oluşmasına sebebiyet vermiştir.⁷⁴ Günümüzde ülke nüfusunun yaklaşık % 17'sini oluşturarak 800.000 kişiyi bulan sayıları ile Marunîler, politik anlamda yüksek seviyede bölünmüşlük yaşamaları sebebiyle siyasal güçlerinin büyük oranda kaybetmişse de; finansal gücünün önemli bir kısmını ellerinde bulundurmaktadırlar.⁷⁵

⁶⁶ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTKB Yayınları, Ankara, C. II, s.3-39.

⁶⁷ Namık Sinan Turan, "Lübnan'da Ulusun İnşası Ve Ortak Tımının Üretimi -Rahbani Kardeşler Ve Feyruz", *Ortadoğu Etütleri*, Temmuz 2011, C.3, S.1, s.195-196.

⁶⁸ İ.Taşpınar, *Marunîler*, s.71-72.

⁶⁹ E. Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, s.33-39.

⁷⁰ Ayşe Selcan Özdemirci, "Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkileri (2011-2016)", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, C.3, S.2, s.80.

⁷¹ Mesut Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi, Lübnan Modeli" *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, s.98.

⁷² S. Elik, "Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sisteminin Açmazları ve Başarısızlığı", s.38.

⁷³ Musa Özügürlü, "Lübnan'ı Anlamak 2: Lübnan Siyasetinde Kim Kimdir?", <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/11/11/lubnani-anlamak-2/>, Erişim: 12.01.2020

⁷⁴ S.Elik, "Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sisteminin Açmazları ve Başarısızlığı", s.38.

⁷⁵ M. Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi", s.98.

3.2. Ermeni Ortodokslar ve Ermeni Katolikler

Ortadoğu ve Arap topraklarındaki Ermeniler Emeviler zamanında varlık gösterebilirler de; son yüzyıllardaki kalıcılıkları olarak Haçlı istilasının sebep olduğu göçler ile olmuştur. Haçlı istilası sonrası 1375 yılında Kilikya Ermeni Krallığı yıkılmış ve Ermeni gruplar kalabalık bir şekilde Lübnan topraklarına doğru göç etmeye başlamıştır. Bölgede başlarda gelmeye başlayan Ermeniler, Marunî kesimin dini olan Katolik Hristiyanlığı benimsemiştir. Bunda Marunîlerin asimile çalışmaları etkili olmuştur.⁷⁶ Özellikle; Lübnan'ın mali, idari ve adli alanda tam anlamıyla özerk olduğu Cebel-i Lübnan Nizamnamesi ile (1861) Ermeniler için de yeni bir dönem başlamıştır.⁷⁷

Ülkenin ikinci büyük Ortodoks topluluğu olma özelliğine sahip olan Ermeni Ortodokslar, Beyrut'un Burj Hamud bölgesi, Bekaa Vadisi ve Anjar bölgelerinde yoğunluk göstermektedir. I.Dünya savaşından sonra Anadolu'dan ayrılarak Lübnan'a sığınan Ermeni Ortodokslar; burada Lübnan halkı ile bütünleşmemiş, bunun neticesinde politik anlamda söz sahibi olamamış ve hatta ülke içinde bir dini-mezhepsel grup olarak tanınmamışlardır.⁷⁸

1948'de yaşanan Arap-İsrail Savaşı sonucunda binlerce Ermeni Filistin'den Lübnan'a göç ederken; yirmi yedi bin Ermeni'nin Lübnan ve Suriye topraklarına göçü ise 1939'da İskenderun Sancağı'nın Türkiye'ye katılmasıyla olmuştur. Mülteci olarak Lübnan'a yerleşen Ermeniler, Bekaa Vadisi'nde yoğunlaşarak Anjar kasabasını kurmuştur.⁷⁹ Siyasal ve kültürel bağlamda Lübnan'a büyük oranda uyum sağlamış olan Ermeniler, ülkedeki Arap olmayan tek azınlık olma özellikleri ile kendi benliklerini muhafaza ederek dillerini, dinlerini, etnik ve kültürel kimliklerini korumuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde başlarda mezhepsel bir grup olarak tanınmayan Ermeni topluluğu 1830 yılında Fransa'nın faaliyetleri neticesinde millet sistemi içinde mezhepsel bir grup olarak yer almıştır. Ermeni Katolikler Osmanlı döneminde 1740 yılında "Uniate" kilisesi halini alırken; Ermeni Ortodoksların Ermeni Katoliklere baskı uygulaması ile Ermeni Katolikler genellikle Ülkedeki Ermeni Ortodoks Kilisesi ekseninde kalmıştır. Lübnan bağımsızlığa kavuştuktan sonra tıpkı Ermeni Ortodokslar gibi Ermeni Katolikler de parlamenter sistemde yerlerini almıştır. 1940 yılında mezhepsel bir unsur olarak politik hayatta varlık gösteren Ermeniler; günümüzde milletvekili ile parlamentoda temsil edilmektedir. Ülkede Ermeniler adına faaliyetlerde bulunan en geniş politik kanal Taşnak Partisidir. Huri'nin Anayasal Blok Hareketi bu parti le iş birliği halindedir.⁸⁰

1950'li yıllardan bu yana Ermeni nüfusunun en çok olduğu Ortadoğu ülkesi olan Lübnan'da 1932 nüfus verilerine göre 5.694'ü Katolik ve 25.462'si Ortodoks olarak toplam 31.156 Ermeni yaşamaktadır. Bu sayı 1950-1960 arasında iki katına çıkarken 1970'lerin başında yaklaşık 165 bin Ermeni'nin (içlerinden 100 bini Lübnan vatandaşı) Lübnan'da yaşadığı bilinmektedir. Ancak 1975 yılında Lübnan İç Savaşının yaşanması ülkedeki Ermenileri derinden etkileyerek, çok sayıda Ermeni'nin ülkeyi terk etmesine sebep olmuştur. İç savaşın sona erdiği 1990'lı yılların başında ülkedeki Ermenilerin sayısı yaklaşık 100 binlere kadar azalış göstermiştir. Batı ülkelerinde yaşayan Ermeni Diasporası içinde kültürel ve dini bir merkez konumunda olan Lübnan Ermenilerinin ülke içinde kendilerine ait birçok eğitim kurumu bulunmaktadır. 1955 yılında Beyrut'ta kurulmuş olan ve Ermenilerin Ermenistan

⁷⁶ M. Karakışla, *1840-1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*, s.30.

⁷⁷ Halil Özşavlı, *Lübnan Ermenileri (1914-1939)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s.20.

⁷⁸ M. Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi", s.99.

⁷⁹ Suleiman, *Political Parties in Lebanon*, s. 185-186, Aktaran Yasin Athloğlu, s.56.

⁸⁰ M. Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi", s.99-100.

dışındaki tek yükseköğrenim kurumu özelliğine sahip olan Haigazian Üniversitesi bunların en bilineni ve önemlisidir.⁸¹

3.3. Grek Ortodokslar ve Grek Katolikler (Melkitler)

Lübnan'da yaşayan ikinci büyük Hristiyan mezhep olan Grek Ortodoksların kökleri 1054'te Bizans ve Roma Hristiyanları arasındaki yaşanan ayrılığa dayanmaktadır. Bizans ayin şekillerini kullanarak halen Doğu Ortodoks Kilisesi'ne sadık kalan Grek Ortodoksların sayısı son yapılan nüfus sayımına göre 76.522'dir.⁸²

Lübnan'da Hristiyan kesimin içindeki gücün büyük çoğunluğunun Marunî mezhebinin elinde bulunması sebebiyle Grek Ortodokslar Hristiyan olmalarına rağmen politik olarak bu kimliğin altında yer alamamışlardır. Marunîler tarafından etkinlik alanlarının kaplanması, onların farklı bir politik yol izleyerek Arap politik hareketlerini desteklemesine ve Araplar ile iyi ilişkiler kurarak politik anlamda onlara destek vermesine yol açmıştır.⁸³ Bu özellikleri ile Grek Ortodokslar, köprü görevini üstlenerek ülkedeki siyasi ve fikri kriz dönemlerinde Hristiyanlar ile Arap ülkeleri arasında yer almıştır.⁸⁴ Araplar ile iyi ilişkiler içinde olan Grek Ortodokslar, Arap Milliyetçiliğine karşı olumlu tavırlar sergilemekle kalmamış; Suriye Milliyetçiliği ile Lübnan'ın Suriye'ye katılımını savunan Suriye Sosyal Ulusal Partisi bünyesinde bir Grek Ortodoks ile faaliyet göstermişlerdir. Öyle ki; 1932-1949 yılları arasında Arap Milliyetçiliğini esas alan bu partinin liderliğini doktor ve gazeteci olan Grek Ortodoks Antun Halil Sa'ada yürütmüştür.⁸⁵

Lübnan'daki Grek Ortodokslar, Ülke içinde kentleşmeye uyum sağlamış ve iyi eğitim almış kimselerden olup; yetişmiş siyasetçiler ve uzmanlık gerektiren işlerle uğraşırken Sayda Beyrut, Trablus gibi kentlerde ticaretle uğraşmışlardır.⁸⁶

Siyaset alanında önde gelen 1926'dan 1935'e kadar devlet başkanlığı yapmış olan Lübnan'ın ilk devlet başkanı Grek Ortodoks Charles Debbas, ülkede yetişmiş entelektüel-siyasetçi Sa'adeh, önde gelen aristokrat ailelerden Susuklar, Deyr'ul Kamar doğumlu bir Grek Ortodoks olan ve meşhur *The Arab Awakening* kitabını yazan George Habib Antonius önde gelen Grek Ortodokslardandır. Lübnan'da hem siyasetçi hem de entelektüel yönüyle tanınan bir diğer Grek Ortodoks ise 20. Yüzyılda bölgede yaşamış olan Ghassan Tueyni olmuştur. Lübnan'ın daha çok kırsal kesimlerinde yaşayan ve ikinci Grek asıllı topluluğu olan Grek Katolikler Beyrut, Zahle ve Sidon gibi yerlerde yoğunluk gösterirken Marunîlerden sonra gelen ikinci büyük "Uniate" topluluğu olma özelliğine sahiptir. 1932 sayımına göre ülke içindeki sayıları 45.999'u bulan Grek Katolikler, geçimlerini Beyrut'ta yaptıkları ticaretle ve mali işlerle uğraşarak sürdürürler. Ünlü iş adamı Henri Pharoun önde gelen Grek Katoliklerden biridir.⁸⁷

Grek Ortodoksların aksine Marunîler ile iş birliği halinde olan bu yakınlığı Suriye'den göç eden birçok "Grek Katolik" aile Lübnan'a yerleşerek burada yaşamaya başlaması ile pekiştirmiştir. Lübnan'a göç eden Grek Katoliklerin kendilerine kültür ve inanç konusunda Marunîleri yakın görmesi ile Grek Katolik-Marunî kaynaşması artmış, böylece ülkede-genelde

⁸¹ Y. Atlıoğlu, "Modern Lübnan'da Marunîler ve Çatışma", s.56.

⁸² M. Karakışla, *1840-1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*, s.29.

⁸³ M. Şöhret, "Ulus Devletsiz Devlet Sistemi", s.99.

⁸⁴ M. Karakışla, *1840-1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*, s.30.

⁸⁵ Azad Kevser, *Lübnan'da Toplumsal Yapının Devlet Yönetimine Etkisi*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008, s.26.

⁸⁶ M. Karakışla, *1840-1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*, s.30.

⁸⁷ Y. Atlıoğlu, "Modern Lübnan'da Marunîler ve Çatışma", s.53-54.

Katolik mezhebine bağlı grupların etkisi artarken özelde de Marunîler siyaset alanında gücü artmıştır.⁸⁸

4. Yahudi İbranilerin Siyasal Bütünleşmeye Etkileri

400 yıl boyunca Osmanlı hâkimiyetinde bulunan Lübnan'da diğer dinlere karşı hoşgörü politikası uygulandığından topluluklar özerk yapılara sahip olmuştur. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi farklı dinler ve kültürler serbestçe yaşamlarını devam ettirdiği ülkede bu dinlerin kolları olarak çeşitli mezhepler de bölgede varlık göstermiştir.

1948 yılında İsrail devletinin kurulmasının ardından Yahudi nüfusu artan tek Arap ülkesi Lübnan'dır. Genel olarak Mizrahi cemaatine mensup olarak Beyrut'ta yaşayan⁸⁹ Lübnan'da Yahudileri; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Filistin toprakları üzerinde Birleşmiş Milletlerin emeli olan Yahudi devleti kurulmasıyla hareketlenerek kendilerini Filistinlilerin mağlup olduğu çeşitli çatışmaların arasında bulmuştur.⁹⁰ Ülke içindeki Yahudilerin zaman içinde Filistinliler ile çeşitli çatışmalar yaşamaya başlaması ile Yahudilere yönelik adam kaçırma ve suikast girişi görülmeye başlanmış bu kötü muamelelerin sonucunda Yahudiler başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.⁹¹ İlkçağdan beri Lübnan'da yaşamlarını sürdüren Yahudilerin büyük çoğunluğu yaptıkları göçler neticesinde çeşitli ülkelere dağılırken ülkede kalanlar da şehir merkezlerinde ticaret ve kuyumculukla uğraşarak geçimlerini sürdürmüştür.⁹² İsrail'e göç eden Yahudilerin evlerine sonraları Araplar, Kürtler ve farklı cemaat mensupları yerleştirilirken kendileri yanlarına ancak taşınabilir mallarını alabilmiştir.⁹³ 1911 yılına gelindiğinde Türkiye, Yunanistan, Irak, Suriye gibi ülkelere Yahudilerin göç etmesiyle ülkedeki Yahudi sayısı 5000 kalmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda sayıları daha da azalmış; özellikle 1958 yılındaki yaşanan İç Savaş, bunu takip eden 1975'teki Lübnan İç Savaşı ile Yahudiler için daha zor günlere gelinmiştir.⁹⁴

Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransızların bölgeyi ele geçirmesi ile Yahudilerin Lübnan'daki etkinliği artarken, 1940'lardan itibaren siyasal alanda Marunî Falanjist Partisi'ne destek vermişlerdir. Zamanla batı dünyası ile ilişkilerini geliştirerek ticari alanda zenginliğe ulaşmışlardır. Fransız yönetimi altındaki dönemde ülkedeki Yahudiler Arapça ve Fransızca olmak üzere iki ulusal gazeteye sahiptir.⁹⁵ Günümüzde kendi içinde sade bir yaşam tarzını benimseyen Lübnan Yahudileri, haham eksikliği nedeniyle dini ibadetlerini yerine getirmede zorluk çekmektedir. İç savaşın yıkımlarından sonra az sayıda sağlam kalabilen yapılardan biri Deir el Kamer de bulunan sinagogdur fakat buna rağmen, can güvenlikleri endişesi ile Lübnanlı Yahudiler Sinagog yapısını kullanamamaktadır.⁹⁶

⁸⁸ Salibi, The Modern History of Lebanon, New York, Praeger, 1965, s. 12, Aktaran; Azad Kevser, s.27-28.

⁸⁹ "Lübnan'daki Yahudilerin Tarihi", <https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvTCVDMYVCQ2JuYW4lMjdkYWtpX1lhaHVkaWxlcm1uX3RhcmloaQ>, Erişim: 14.11.2019

⁹⁰Fethi Nas, *Ortadoğu'da Etnik Ve Dinsel Bağlamda Göç Ve Kimlik Sorunu*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2014, s.167.

⁹¹ David McDowall, *Modern History of the Kurds*. New York: Tauris Co. Ltd,2005, 485, Aktaran: Fethi Nas, 167

⁹² Kürşat Çelik, *Osmanlı Hâkimiyetinde Beyrut (1839-1918)*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2010, s.188-189.

⁹³ David McDowall, *Modern History of the Kurds*. New York: Tauris Co. Ltd, 2005, 485, Aktaran: Fethi Nas, 167

⁹⁴ "Lübnan'daki Yahudilerin Tarihi", <https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvTCVDMYVCQ2JuYW4lMjdkYWtpX1lhaHVkaWxlcm1uX3RhcmloaQ>, Erişim:14.11.2019

⁹⁵ Kirsten E. Schulze, *The Jews of Lebanon: Between Coexistence and Conflict*, Sussex Academic Press, Sussex 2008, s. 7, Aktaran: Saliha Ziya, s.87.

⁹⁶ "Lübnan'daki Yahudilerin Tarihi", <https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvTCVDMYVCQ2JuYW4lMjdkYWtpX1lhaHVkaWxlcm1uX3RhcmloaQ>, Erişim:14.11.2019

Son olarak Lübnan'daki bütünleşme sorunlarına Filistinli Mültecilerin varlığını eklemek gereklidir. Lübnan'ın bütünleşmesini etkileyen ve 1960'lı-1970'li yıllarda Lübnan'ı zor duruma sokan en önemli meselelerden biri Filistinli mültecilerin varlığı olmuştur.

İlk olarak 1948-1949 ve 1967 Arap-İsrail Savaşı ile Lübnan'a gelen Filistinli mülteciler, 1970-1971 yılları arasında Ürdün'de yaşanan İç Savaşın sonunda FKÖ ve El-Fetih mensuplarının ülkeden çıkartılmasıyla Lübnan'daki sayılarını arttırarak ülkedeki yerli nüfusun bir parçası olmuşlardır. Sayıları tam olarak bilinmemekle beraber 1978 yılındaki BM delegesinin raporunda bu sayının 350 000 olduğu açıklanmıştır. Bu sayı içerisinde 5 000- 7 000 arasında nüfusa sahip olan ve asıl sorunları teşkil eden kesimler Beyrut'u örgüt üssü olarak kullanmakta olan El-Fetih gerillalarıdır.⁹⁷

1964 yılında FKÖ'nün kurulmuş ve 1969 yılında örgütün başına Yaser Arafat geçmiştir. Örgüt yeni lideri ile beraber İsrail'e karşı mücadelelerini de sertleştirerek 1968 yılının Mart ayında "Karameh Operasyonu" adı altında İsrail'e büyük kayıplar yaşattır. Öyle ki Filistinli gerillaların yoğun olduğu Lübnan'ın Güney kısmı "Fetihistan" olarak adlandırılmıştır.⁹⁸

Filistinli mültecilerin Lübnan'da yaşanan ayrılıklara etkisi bu alanda etkisini gösterecektir. Lübnan toprakları Filistinli gerillalar İsrail'e saldırıda bulunurken terör örgütü üssü olarak kullanılmış bu da İsrail'i müttefik olarak gören Lübnan'daki Hıristiyan kesimin tepkisine yol açmıştır.

Özel kategorili yabancılar olarak nitelendirilen Filistinli mültecilere ülke yaşayan dini gurupların arası dengenin bozulması endişesiyle vatandaşlık hakkı verilmemiş ayrıca çalışma izni almadan Lübnan çalışma hayatında etkili olmalarına izin verilmemiştir. Gerek Filistin'den gelen mültecilerin kamplarda ayaklanarak çeşitli olaylara karışması gerek de FKÖ'nün Lübnan'da "Devlet içinde devlet" gibi hareket etmesi ve tüm bunların Lübnan Ulusal Hareket'i tarafından desteklenmesi ülkede yaşayan farklı etnik-dini kökenli kişileri karşı karşıya getirmiştir.⁹⁹

5. Ulus Problemi ve Toplumsal Bütünleşme Sorunları

Ulus kavramı; belli bir gruba mensup kimselerin ortak din, dil, soy, tarih ve mekân gibi unsurlardan biri, birkaçı ya da hepsi üzerinden kendilerini tanımladıkları kültürel ve siyasi oluşumdur.¹⁰⁰

Toplumsal bütünleşme; toplum içinde farklı birçok bileşenin birbirini tamamlarken içinde var olan çatışmaların en aza indirilmesi amacıyla, toplumun varlığını, birliğini ve işleyişini sürdürebilmesidir. Toplumsal bütünleşme tıpkı bir makine ve parçalarına benzetilmektedir. Makinanın parçaları ile arasında nasıl bir bağ varsa, toplumun da unsurları ile öyle bir bağ bulunmaktadır. Bu bütünleşme daha çok manevi değerlerin etrafında toplanmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu manevi değerlere bağlılık ne kadar kuvvetli ise bütünleşmenin sağlanması ve sürekliliği o derece kuvvetlenir. Parçalanmadan varlığını sürdürmek isteyen toplumlar toplumsal bütünleşme altında; din, ahlak, gelenek, milli değer, örf ve âdet gibi bütünleştirici değerleri kullanmaktadır.¹⁰¹ Lübnan'daki topluma bakıldığında bütünleştirici

⁹⁷ Fahir Armaoğlu,, *Filistin Meselesi Ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988*, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 2019, s.472-474.

⁹⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, Cilt I, Baskı 7, İstanbul 2017, s.95-98.

⁹⁹ Fulya Atacan, *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset Ortadoğu*, Bağlam Yayıncılık, Ankara 2004, s.291-293.

¹⁰⁰ Elçin Aktoprak, *Devletler ve Ulusları*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s.19.

¹⁰¹ "Toplumsal Bütünleşme Nedir, Ögeleri Nelerdir?", <https://www.felsefe.gen.tr/toplumsal-butunlesme-nedir-ogeleri-nelerdir/>, Erişim:19.01.2020

manevi değerlerin ortak olmayışı ve bu değerlerde birleşmekten uzak birçok topluluğun bulunması bütünleşmeden söz etmeyi oldukça zorlaştırmaktadır.

Ülke içinde Marunîlerin ve Sünnilerin güçlü mezhepler olarak öne çıkması ve iş birliği içerisinde olmaları siyasi ve idari sistemde eşit olmasalar da yer alan diğer unsurları etkilemektedir. Hıristiyan Marunîler ile Müslüman Sünniler arasındaki bu ilişki siyasal alanın yanında ekonomik alanda da Marunî-Sünni ittifakı şeklinde varlık göstermektedir. Ancak modernleşmenin getirisi ile II. Dünya Savaşı ve sonrasında geleneksel ilişkilerden uzaklaşarak birtakım değişimler yaşanmış bu durumda Şiiler en önemli toplumsal güçlerden biri haline gelmiştir.¹⁰²

Geçmiş yıllardan günümüze kadar uzanan ve kanuni düzenlemeler ile güçlerini meşrulaştıran; aralarında aile, din ve mezhep bağı olan kimselerin ülke siyasetine yön veriyor olması siyasal alanda etkilidir. Birbirinden farklı mezheplere mensup zaim aileler kendi varlıklarını koruyabilmek adına partizanlarını toplayarak ülke siyasetine yön verirken aynı zamanda çıkarları çatıştırarak toplumsal yapıda mezhepler arasındaki güç mücadelelerini de arttırmış, bu durum da toplumsal ve siyasi yapıda bütünleşmeye engel olmuştur.¹⁰³

6. Dini paylaşım Sitemi ve Siyasal Bütünleşme Sorunları

Günümüzdeki mezheplerin güç dağılımının belirlendiği 1932 yılında ülkede yapılmış olan ilk ve tek nüfus sayımı verilerine göre; en kalabalık mezhep Marunîler olurken (%28,8) onları %22,4 oranla Sünniler ve %19,6 oranla Şiiler izlemiştir. Bu güç dengesi içinde Marunî Hıristiyanlar 1934'ten başlayarak Cumhurbaşkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı gibi devletin en önemli kademelerinde yerini almıştır. Sünniler 1943 ve 1952 yılları dışında 1937 yılından başlayarak Başbakanlık yapabilmıştır. 1947'den başlayarak Meclis Başkanlığı görevini Şiiler yerine getirirken Savunma bakanının Ortodoks ve İçişleri bakanının Dürzî olduğu bir yapı hâkimdir. 1943 yılında Sünni ve Marunî iki liderin (Riyad el-Sulh ve Bişâre el-Hürî) bir araya gelmesi ile yazılı olmayan ulusal pakt ilan edilmiş ve bu ittifak özünde Marunî-Sünni ittifakı oluşmuştur. Zamanla Şii kesimin sayısının artış göstermesi ve örgütlenerek Hizbullah-Lübnan Direniş Oluşumu şeklinde askeri-siyasi güce ulaşmaları ile Marunî –Sünni etkisi kırılmaya başlamıştır. Taif anlaşması ile Şiilerin meclis içinde Sünniler ile eşit sandalye dağılımına sahip olması da Beyrut, Güney Lübnan, Beka gibi bölgelerde Şiilerin hâkimiyeti ele geçirmesini sağlamıştır.¹⁰⁴

Lübnan'ın kendine özgü bu dini ve mezhepsel dağılımı eşit olmamakla beraber anlaşıldığı üzere dinsel hoşgörüden uzak ve toplumsal-siyasi her türlü bölünmeye açık bir şekilde kurulmuştur.

Fethi Yeken, Şeyh Said Şaban ve Hüseyin Fadlullah gibi eski liderler dini ve mezhepsel bütünleşme adına birtakım çalışmalar yürütse de bu çalışmalar liderlerin hayatta olma süreleri ile sınırlı kalmış ve liderlerin ölümü sonrasında çocuklarına geçen bütünleşme çalışmaları her mezhebin içinde sınırlı kalmıştır. Nasıl Fadlullah'ın çocukları Sünnilere karşı etki gösterememiş ise Fethi Yeken ve Said Şaban'ın taraftarları bu görüşlerini Şiilere aktaramamıştır. Yalnızca kendilerine mezhepsel bağ ile bağlı bulunan kesime seslerini duyuran yeni nesil liderler de mezhepçilik karşıtı yaklaşımlarından dolayı dışlanarak sistemin dışına itilmiştir.¹⁰⁵ Siyasal anlamda bütünleşme sorununun en çok yaşanması İsrail'in kurulması ile olmuştur. İsrail'in kurulması ile yurtlarından edilen Filistinlilerin Lübnan'a yerleşerek

¹⁰² G. Erdem, "Lübnan'da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel'den Hizbullah'a", s. 23.

¹⁰³ Yasin Athloğlu, "Lübnan'da Din Ve Siyaset-Dürzi Liderlik Örneği", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C.9, s.2, s. 2.

¹⁰⁴ Mustafa Yetim, "Lübnan Siyasetinde Yenilenen Dönem ve Mişel Aun", *ORSAM Ortadoğu Analiz*, C.9, S.7, s.32-33.

¹⁰⁵ İ. Kaya, "Lübnan'daki İslami Hareketler", s. 20.

bazılarının burada örgütlenmesi mülteci sorununun yanında demografik sorunları da beraberinde getirmiştir. Pan- Arabizm ve Nasır yanlısı düşüncelerinin etkisi ile ülkedeki Müslüman gruplar Filistinlileri desteklerken Hristiyan gruplar ülkedeki Filistin varlığından rahatsızlık duymaktadır.¹⁰⁶

Lübnan'ın en tartışmalı konularından biri de mezhep kotaları konusu olmuştur. 1947 ve 1961 yılları arasında seçim sisteminin beş kez değiştirilmiş olması beraberinde milletvekili sayısının de sürekli değişmesini getirmiştir. 1960 yılında yapılan seçim sistemi değişikliği ile milletvekili sayısı 99'a çıkarılmıştır. İktidarda bulunan grupların gelecek seçimlerde muhaliflerinin meclise girmesini engellemek adına seçim sistemleri ile oynadığı görülmektedir. 1960 seçim sistemi ile 1989 yılına kadar milletvekili sayısı aynı kalmış, her mezhebin kendine ait kotası olmuştur. Ancak 1975 li yıllarda İç Savaş'ın çıkması ile siyasal sistemde sorunlar yaşanmış ve bu siyasal sorunlara son vermek adına 2008 yılında Doha'da anlaşmaya gidilmiştir.¹⁰⁷ Doha Zirvesi'nde düzenlemeler ile 2009 seçimlerine gidildiğinde 1960 seçim sistemine dönülmüş ve Lübnan'da seçimler 26 bölgede gerçekleştirilmiştir. Bir diğer önemli karar da 16'sı iktidardan, 11'i muhalefetten ve 3'ü de cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek 30 bakanın seçilmesi olmuştur.¹⁰⁸ 1960 yılında hazırlanan yeni seçim yasasının yeniden düzenlenmesi yoluyla "konsosiyonel demokrasinin" daha işlevsel hale getirilmesi ile kısa süreli de olsa siyasal sistemde denge söz konusu olmuştur. 1960 seçim yasasının temsilinin daha etkin olması konusunda 2017 yılında yeni seçim yasası kabul edilmiştir. Bu durum ülkedeki siyasal bütünleşmenin gruplar arasındaki dengeyi sağlaması açısından önemlidir.

2017 yılında çoğunlukçu ve nispi ilkeler önde tutularak yeni seçim yasası kabul edilmiş;1960 yılındaki seçim yasasının yerine gelen bu yasa doğrultusunda 6 Mayıs 2018 tarihinde 2009'dan sonraki ilk genel seçimler yapılmıştır. Böylece; 31 Ocak 2019 tarihinde yeni hükmet kurulmuştur.¹⁰⁹

Lübnan'ın siyasal anlamda bütünleşmesine en büyük engeli ülkeye farklı zamanlarda ve çıkarlarla müdahil olan dış güçler yapmaktadır. Ülkeye Filistinli ve Suriyeli mültecilerin gelmesi bir kısmının İsrail ve Suriye tarafından işgal edilmiş olan Lübnan için zor günlerin habercisi olmuştur. Bunun yanında ülkedeki Müslüman gruplardan Şiiilerin dini ve mezhepsel bağının bulunduğu İran gerek verdiği destek ile gerek askeri güç ile bölgede Şiiilerin koruyuculuğunu üstlenmektedir. Şiiilerin bu amaçla kurduğu Hizbullah İran tarafından gördüğü destekle bütünleşme için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Lübnan siyaseti içinde 8 Mart Bloğunun başını çeken Hizbullah'ın karşısında Suudi Arabistan'dan aldığı destek ile 14 Mart Bloğu adı altında Saad Hariri bulunmaktadır. Ülke siyasetinde Şii kesimin İran'dan destek görmesine karşı ve Sünni kesim de benzer desteği Suudi Arabistan'dan görmektedir. Bunlara ek olarak; Batılı devletlerden ABD, Fransa, İtalya, İngiltere gibi devletler Lübnan'ın siyasal bütünleşmesine engel olmaktadır. Son olarak tüm bunlara 2005 yılında Sünni başkan Saad Hariri'ni öldürülmesi ile başlayan Sedir Devrimi ve sonrasında yaşanan kutuplaşmalar, 2011 yılında Suriye'de başlayıp özelde Arap ülkelerini genelde de tüm dünyayı etkileyen Arap Baharı Lübnan'da siyasal kutuplaşmaya sebep olarak siyasi alanda bütünleşmenin ne denli zor olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁶ İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s.56.

¹⁰⁷ Oytun Orhan ve Veysel Ayhan, "2009 Lübnan Seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye", *Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi (ORSAM)*, Rapor No: 4, Temmuz 2009, s.8-10.

¹⁰⁸ A. Bozkurt, *Lübnan'ın Sosyal Yapısı, Siyasi Tarihi ve Hizbullah*, s.123.

¹⁰⁹ "Lübnan'ın Siyasi Görünümü", <http://www.mfa.gov.tr/lubnan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim:8.01.2020

SONUÇ

Tarih boyunca birçok farklı medeniyete ev sahipliği yapan Lübnan, farklı din ve mezhebe bağlı insanların iç içe yaşadığı bir toprak parçası konumundadır. Resmi olarak anayasada tanımlanan 18 dini grup ülkede din faktörüne dayalı bölünmeleri ve iç çekişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu çekişmeler karşı din ve mezheplerde görüldüğü gibi kendi içinde de siyasete yön verme amacıyla önde gelenlerim güç mücadelesi halini de almaktadır. Her grubun önceliğinin kendi dini ve mezhepsel grubu olması ülkede Lübnanlı kimliğinin oluşmasına izin vermezken, ülkede demokrasinin ve yönetsel kurumların sağlıklı işlemlerinden söz edilemez hale gelmiştir. Çıkar çatışması-karmaşa ve savaş halindeki bu gurupların hiçbirinin sayı olarak çoğunluğa ulaşamamış olması kendi varlıkları için diğerleri ile uzlaşma içinde olmalarını zorunlu kılmaktadır. Toplumsal yapıya ve siyasete seçilmiş ailelerin yön verdiği yapıda resmi ve gayri resmi olan guruplar bulunsa da, asıl kararları aile şeklindeki gayri resmi guruplar olarak zaimler vermektedir. Önemli kararları alma ve denetleme gibi hakları olan *zaim* aileler yönetimde buldukları süre içerisinde destekçilerinin itaat ve bağlılığı karşılığında kendi destekçilerine yardımda bulunmakta ve onlara iş, siyaset, yönetim gibi alanlarda ayrıcalık tanımaktadırlar. 1932 yılında ilk ve son nüfus sayımının yapılmış olması da guruplar arasındaki sayısal dengenin değişse de yansıtılmadığının göstergesidir. Bu sebeple zaim aileler güçlerini muhafaza edebilmiştir.

Sonuç olarak; Lübnan'daki dini ve mezhepsel guruplar arasında ne kadar çatışma yaşanır yaşınsın hiçbir grup diğerini veya diğerlerini yok edecek güce sahip değildir. Uzlaşmanın sağlanabilmesi için, tüm yetkilerin sadece bir grubun elinde toplanması da çözüm önerisi olmayacaktır. Ülkede öncelikle toplumsal bütünleşme, siyasal bütünleşme, dinsel hoşgörü gibi problemlerin çözülmesi gereklidir. Ülkede istikrarlı bir ortamın sağlanarak bütünleşmenin tam manası ile gerçekleşebilmesi için adalet kavramı ışığında pek çok bilinmez bulduğu toplumsal ve siyasal yapı değerlendirmeli, adil bir şekilde yönetim sağlanarak bütünleştirici değerler ile ulusal uzlaşma sağlanmalıdır.

Diğer bir çözüm de; tarihte yer alan birçok gelişmeye ev sahipliği yapan coğrafya; siyasal, ekonomik ve stratejik öneminin farkına vararak geçmişinden ders çıkartıp ilk hedef olarak ulusal egemenliğini korumayı amaç edinmelidir. Bu bağlamda, ülke üzerinde yabancı devletlerin nüfuz mücadelelerine karşı eşit uzaklıkta durularak dengeli davranılmalı; Gerek Batı dünyası gerekse de Arap dünyası ile uyum içinde dengeli ilişkiler kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, Demet Şefika, "İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Orta Doğu", Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, 2011, ss. 1-26.
- Acar, İrfan, *Lübnan Bunahımı ve Filistin Sorunu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Aktoprak, Elçin, *Devletler ve Ulusları*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
- Altunışık, Meliha Benli, *Lübnan Krizi Nedenleri ve Sonuçları*, TESEV Yayınları, İstanbul 2007.
- Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, Cilt I, Baskı 7, İstanbul 2017.
- Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988*, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 2019.

- Artokça, İzzettin, “Ortadoğu’da *Dürziler*”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi(TASAM), *İstanbul*, 2013, ss. 1-25.
- Atacan, Fulya, *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset Ortadoğu*, Bağlam Yayıncılık, Ankara 2004.
- Atlıoğlu, Yasin, “Lübnan’da Din Ve Siyaset-Dürzi Liderlik Örneği”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C. 9, S. 2, 2015, ss. 1-24.
- Atlıoğlu, Yasin, “Lübnan’da Seçimler ve Siyasal Bölünmüşlük”, https://tasam.org/trTR/Icerik/261/lubnanda_secimler_ve_siyasal_bolunmusluk, Erişim: 12.01.2020.
- Atlıoğlu, Yasin, *Modern Lübnan’da Marunîler ve Çatışma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Bağlıoğlu, Ahmet, “Dini ve Mezhebi Esaslarla Yönetilen Lübnan ve Lübnan’daki son gelişmeler”, *Fırat üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi* Cilt: IV. Sayı: 2, Elazığ 2006, ss. 107-132.
- Boran, Yıldırım, *Lübnan’daki İran Hizbullah*, Siyah Beyaz Kitap Yayınları, 1.baskı, İstanbul 2007.
- Bozkurt, Abdülğani, *Lübnan’ın Sosyal Yapısı, Siyasi Tarihi ve Hizbullah*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2010.
- Bulut, Halil İbrahim, *İslam Mezhepleri Tarihi*, DİB Yayınları, Ankara 2016.
- Çağatay, Neşet, Çubukçu, İbrahim Agâh, *İslam Mezhepleri Tarihi*, A.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1985.
- Çelik, Kürşad, *Osmanlı Hâkimiyetinde Beyrut (1839-1918)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2010.
- Çiyan, Hakkı Yılmaz, *Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Lübnan-Türkiye İlişkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 2007.
- Dağ, Ahmet Emin “Şii-Sünni İlişkileri (Güç Mücadelesinin Anatomisi)”, *Dünya Kriz Bölgeleri* 10, İNSAMER, İstanbul 2019.
- Doğrusözlü, Cüneyt, “Lübnan 2011”, *Ortadoğu Yıllığı*, 2011, ss. 97-112.
- Duman, Olcay Özkaya, “Ortadoğu Ölçeğinde Tarihi Bir Deneyim Üzerinden Yeni Stratejilere Doğru Bir Adım -Lübnan Örneği” ,*Türk-Arap İlişkileri: Çok Boyutlu Güvenlik İnşası, Hatay*, 2016, ss. 93-111.
- El-Beînî Hasan Emin, *Cebelü’l-Arab Safahâtü min Târîhi’l-Muvahhidîn ed-Duruz*, Beyrut 1985.
- Elik, Süleyman, “Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sisteminin Açmazları ve Başarısızlığı”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C. 10, S. 2, 2016, ss. 32-56.
- Erdem, Gökhan, “Lübnan’da Şii Siyasi Hareketin Evrimi: Emel’den Hizbullah’a”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, cilt:49, 2018, ss. 21-55.
- Karakışla, Mehmet Deniz, *1840-1861 tarihleri arasında Cebel-i Lübnan’da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2016.
- Karal, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, C. II, Ankara.

- Kaya, İlker, “Lübnan’daki İslami Hareketler”, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, İstanbul 2019.
- Kaya, Mustafa, “Lübnan Hizbullah’ının Tarihçesi”, <https://www.dunyabulteni.net/makale-yorum-1/lubnan-hizbullahi-nin-tarihcesi-h4221.html>, Erişim: 24.01.2020.
- Kenar, Ceren, *Ortadoğu’nun Prova Odası Olarak Lübnan*, Orsam Ortadoğu Analiz, Cilt: 6 Sayı: 61, Mart-Nisan 2014, ss. 82-83.
- Kevser, Azad, *Lübnan’da Toplumsal Yapının Devlet Yönetimine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Kuşoğlu, Baran, “Lübnan-Sedir Devrim’inden Arap Bahar’ına”, *Yasama Dergisi*, 2013 ss. 102-117.
- Küresel Aktörlerin Kıskaçında Lübnan*, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, Rapor no:10, İstanbul 2013, ss. 25-26.
- Lübnan’daki Yahudilerin Tarihi, <https://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvTCVDMYVCQ2JuYW4lMjdkYWtpX1lhaHVkaWxlcmluX3RhcmloaQ>, Erişim: 14.11.2019.
- Lübnan’da Devlet Dışı Aktör: Hizbullah, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/lubnanda-devlet-disi-aktor-hizbullah-429584.html>, Erişim: 30.01.2020.
- Muran, Aygül, “Hizbullah Devlet Olan Örgüt”, *21.YY Türkiye Enstitüsü Dergisi*, Özel Rapor 16, Haziran, 2013.
- Nas, Fethi, *Ortadoğu’da Etnik Ve Dinsel Bağlamda Göç ve Kimlik Sorunu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2014.
- Orhan, Oytun ve Ayhan, Veysel, “2009 Lübnan Seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye”, Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi (ORSAM), Rapor No: 4, Temmuz 2009, ss. 8-10.
- Örnek, Sedat Veyis, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.
- Özdemirci, Ayşe Selcan, “Suriye İç Savaşı’nın Lübnan’a Etkileri (2011-2016)”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, C. 3, S. 2, ss. 76-105.
- Özşavlı, Halil, *Lübnan Ermenileri (1914-1939)*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.
- Özügurlu, Musa, “Lübnan’ı Anlamak 2: Lübnan Siyasetinde Kim Kimdir?”, <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/11/11/lubnani-anlamak-2/>, Erişim:12.01.2020.
- Refik Hariri Kimdir? <https://www.mepanews.com/refik-hariri-kimdir-33880h.htm>, Erişim: 22.02.2020.
- Sağlam, Zeliha, “Türk Dış Politikasında Lübnan”, *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, sayı 07, 2014 ss. 1-9.
- Samur, Sabahattin, “Cebel-i Havran ’da Dürzîler ve Sultan Abdülhamit’in bunlarla ilgili Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, 1994 ss. 399-408.

- Sever, Ayşegül, “Ortaklıkçı Kurgulanan Rejim Lübnan Cumhuriyeti”, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, 2018, ss. 9
- Şahin, Kenan, “Bütünleşme Olgusunun Analiz Düzeyi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ocak - Şubat 2018, C. 118 S. 232, ss. 81-96.
- Şöhret, Mesut, “Ulus Devletsiz Devlet Sistemi, Lübnan Modeli ”*Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 5, S. 1, Haziran 2012, ss. 85-107.
- Tan, Muzaffer, “Geçmişten Günümüze Dürzîlik”, *Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 2, Güz 2012, ss. 61-82.
- Taşpınar, İsmail , “Marunîler” *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, C. 28, 2003, ss. 71-72.
- Toplumsal Bütünleşme Nedir, Ögeleri Nelerdir? <https://www.felsefe.gen.tr/toplumsal-butunlesme-nedir-ogeleri-nelerdir/>, Erişim: 19.01.2020.
- Turan, Namık Sinan, “Lübnan’da Ulusun İnşası Ve Ortak Tınının Üretimi -Rahbani Kardeşler Ve Feyruz”, *Ortadoğu Etütleri*, Temmuz 2011, C. 3, S. 1, ss. 193-228.
- Yetim, Mustafa, “Lübnan Siyasetinde Yenilenen Dönem ve Mişel Aun”, *ORSAM Ortadoğu Analiz*, Ocak-Şubat 2017, C. 9, S. 7, ss. 32-34.
- Ziya, Saliha, *Lübnan’da Dini Grupların Şekillenmesinde İç ve Dış Dinamikler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- “Lübnan'ın Siyasi Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/lubnan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim: 8.01.2020.